

Univerzita Palackého v Olomouci

Právnická fakulta

Jana Brožová

České rodinné právo z pohledu štrasburské
judikatury

Diplomová práce

Olomouc 2011

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „České rodinné právo z pohledu štrasburské judikatury“ vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje.

V Olomouci dne 11. 2. 2011

.....

Jana Brožová

Poděkování

Děkuji tímto JUDr. Lence Westphalové, Ph.D. za její odborné vedení při vypracování této diplomové práce.

Poděkování patří rovněž celé mé rodině a přátelům za důvěru a podporu nejen při vypracování této diplomové práce, ale po celou dobu mého studia na Právnické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci.

Já, níže podepsaná Jana Brožová, autorka diplomové práce na téma „České rodinné právo z pohledu štrasburské judikatury“, která je literárním dílem ve smyslu zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, dávám tímto jako subjekt údajů svůj souhlas ve smyslu § 4 písm. e) zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů, správci:

Univerzita Palackého v Olomouci
Křížkovského 8,
Olomouc 771 47, Česká republika

Ke zpracování osobních údajů v rozsahu: jméno a příjmení v informačním systému, a to včetně zařazení do katalogů, a dále ke zpřístupnění jména a příjmení v katalozích v informačních systémech Univerzity Palackého, a to včetně neadresného zpřístupnění pomocí metod dálkového přístupu. Údaje mohou být takto zpřístupněny uživatelům služeb Univerzity Palackého. Realizace zpřístupnění zajišťuje ke dni tohoto prohlášení vnitřní složka Univerzity Palackého, kterou je Informační centrum Univerzity Palackého.

Souhlas se poskytuje na dobu ochrany autorského díla dle zákona č. 121/2000 Sb.

Prohlašuji, že moje osobní údaje výše uvedené jsou pravdivé.

V Olomouci dne 11. 2. 2011

.....

Jana Brožová

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

ZoR ... zákon o rodině (zák.č. 94/1963 Sb.)

OSŘ ... občanský soudní řád (č. 99/1963 Sb.)

Statut ... Statut Rady Evropy (publikován pod č. 123/1995 Sb., o přístupu České republiky ke Statutu Rady Evropy)

Úmluva ... Evropská úmluva o lidských právech a základních svobodách (publikována pod č. 209/1992 Sb.)

Ústava ... Ústava České republiky (zák.č. 1/1993 Sb.)

ČR ... Česká republika

OSN ... Organizace spojených národů

Soud nebo též **ESLP** ... Evropský soud pro lidská práva

EU ... Evropská Unie

NATO ... Severoatlantická aliance (North Atlantic Treaty Organization)

UNIDROIT ... Mezinárodní institut pro unifikaci soukromého práva (Institut International pour l'Unification du Droit Privé)

HccH ... Haagská konference o mezinárodním právu soukromém (The Hague Conference on Private International Law)

INCADAT ... The International Child Abduction Database

CEFL ... Komise pro evropské rodinné právo (Commission on European Family Law)

OBSAH

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	5
ÚVOD.....	8
1 Štrasburský systém ochrany lidských práv	9
1.1 Rada Evropy	9
1.2 Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod	10
1.3 Evropský soud pro lidská práva.....	11
1.4 Závaznost a realizace rozsudků Evropského soudu pro lidská práva v České republice.....	14
2 Proces sblížení rodinného práva v Evropě.....	17
2.1 Komise pro evropské rodinné právo	19
2.2 Mezinárodní úmluvy a jejich vliv na české rodinné právo	20
2.2.1 Úmluva o právech dítěte	21
2.2.2 Evropská úmluva o výkonu práv dětí	22
2.2.3 Haagská úmluva o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí....	23
3 Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve vztahu k České republice z pohledu současné právní úpravy rodinného práva.....	24
3.1 Právo rodičů na styk s dětmi.....	25
3.1.1 Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva	25
3.1.2 Aktuální právní úprava v České republice.....	26
3.1.3 Dílčí závěr.....	27
3.2 Problematika délky řízení v rodiněprávních věcech.....	28
3.2.1 Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva	28
3.2.2 Aktuální právní úprava v České republice.....	30
3.2.3 Dílčí závěr.....	32
3.3 Umístění dětí do ústavní péče s ohledem na sociální a zejména bytovou situaci.....	33
3.3.1 Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva	33
3.3.2 Aktuální právní úprava v České republice.....	35

3.3.3	Dílčí závěr	36
4	Nejzásadnější rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva z oblasti rodinného práva	39
4.1	Určení otcovství soudem	39
4.1.1	Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva	39
4.1.2	Aktuální právní úprava v České republice	40
4.1.3	Dílčí závěr	41
4.2	Osvojení dítěte narozeného mimo manželství bez vědomí a proti vůli jeho otce ...	42
4.2.1	Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva	42
4.2.2	Aktuální právní úprava v České republice	43
4.2.3	Dílčí závěr	44
4.3	Homosexualita	44
4.3.1	Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva	44
4.3.2	Aktuální právní úprava v České republice	45
4.3.3	Dílčí závěr	46
5	Vztah Ústavního soudu České republiky k judikatuře Evropského soudu pro lidská práva	47
6	Připravovaná rekodifikace soukromého práva	49
	ZÁVĚR	51
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	53
	SHRNUTÍ / SUMMARY	59
	SEZNAM KLÍČOVÝCH SLOV / KEYWORD LIST	60
	PŘÍLOHY	61

ÚVOD

Téma diplomové práce zaměřené na české rodinné právo z pohledu štrasburské judikatury jsem si vybrala z toho důvodu, neboť se domnívám, že v současné době, kdy jsou v plném proudu práce na novém kodexu soukromého práva, se jedná o velmi aktuální téma.

V množství odborných textů jsem se setkala s kritikou současné úpravy občanského, potažmo, rodinného práva, kdy autoři poukazují na skutečnost, že tyto zákony jsou navzdory četným novelizacím stále pozůstatkem socialistické právní úpravy a vyžadují přepracování s ohledem na ochranu lidských práv a přiblížení se evropským standardům práva.

Cílem této práce je zhodnotit stav současné úpravy institutů rodinného práva z pohledu rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva. Práce si však neklade za cíl postihnout veškeré instituty rodinného práva, o nichž Soud rozhodoval, což není možné ani z hlediska rozsahu textu.

Při zpracování tohoto tématu jsem použila rozmanité zdroje, aby pohled na danou problematiku byl co nejširší a obsáhl jak teoretickou, tak i praktickou stránku nastolené problematiky. Pracovala jsem rovněž se zahraniční literaturou a jinými zdroji, neboť přestože je práce zaměřena na úpravu právního řádu České republiky, domnívám se, že naši zákonodárci jsou do značné míry ovlivněni i právní úpravou ostatních evropských států a postoji mezinárodních organizací. Vždy jsem se snažila nastínit nejdříve skutkový stav dané problematiky a právní úpravu v českém zákoně o rodině a ze zjištěných informací následně odvodit dílčí závěr. K tomu mi nejvíce posloužila metoda analýzy, komparace a dedukce.

Členění do jednotlivých kapitol jsem zvolila tak, aby v počátku práce byl nejprve uveden právní základ Evropského soudu pro lidská práva, zejména s ohledem na závaznost jeho rozhodnutí pro Českou republiku. Pokládala jsem za vhodné upozornit na harmonizaci a unifikaci českého rodinného práva, jež se nemalou měrou podílí na současném vývoji našeho právního řádu. V následujících dvou kapitolách je samotné jádro nastolené problematiky, kdy jsem se již zaměřila na jednotlivá rozhodnutí Soudu; nejdříve na rozhodnutí v přímém vztahu k České republice a dále na rozhodnutí, o nichž se domnívám, že znamenají zásadní zásah do postoje evropské veřejnosti k daným institutům a mají vliv na zákonodárce jednotlivých evropských zemí. Závěr práce je věnován postoji Ústavního soudu a probíhajícímu rekodifikačním pracím ve vztahu ke štrasburské judikatuře.

Je důležité si uvědomit, že judikatura štrasburského soudu se neustále vyvíjí a je nezbytné i do budoucna pokračovat v její analýze, jež by vedla ke zdokonalení ochrany lidských práv a základních svobod v České republice.

1 Štrasburský systém ochrany lidských práv

1.1 Rada Evropy

Úcta k lidským právům se stala jedním ze základních pilířů Rady Evropy, mezivládní organizace, jež byla založena v roce 1949 vládami Belgického království, Dánského království, Francouzské republiky, Irské republiky, Lucemburského velkovévodství, Nizozemského království, Švédského království, Spojeného království Velké Británie a Severního Irska. V současné době tato organizace sdružuje 47 zemí (všechny evropské státy kromě Běloruska, Kazachstánu, Vatikánu a šesti (6) sporných území).¹

Podle preambule Statutu Rady Evropy (dále jen „Statut“) signatářské státy potvrzují „*svoji plnou oddanost duchovním a morálním hodnotám, jež jsou společným dědictvím jejich národů a původním zdrojem zásad svobody jednotlivce, politické svobody a právního státu, na kterých je založena každá opravdová demokracie....*”² Každý stát ucházející se o členství v Radě Evropy je povinen respektovat zásadu právního státu a zaručit všem osobám pod svou jurisdikcí dodržování lidských práv a svobod. Česká republika (dále jen „ČR“) se stala členským státem Rady Evropy dne 30. června 1993, kdy byla u generálního tajemníka uložena listina o přístupu ČR k jejímu Statutu.³

Cílem činnosti Rady Evropy je především ochrana lidských práv, parlamentní demokracie a zákonnosti; podpora uvědomování si evropské identity a rozdílnosti jednotlivých kultur; řešení problémů, kterým čelí evropská společnost; rozvoj celoevropských dohod ke standardizaci sociálních a právních postupů členských zemí.⁴ Pokud některý z členů tyto cíle vážně poruší, zejména pokud jedná v rozporu se zásadami demokratického státu, je možné jej z organizace vyloučit.⁵

Rada Evropy je v současné době druhou⁶ nejvýznamnější politickou organizací, která v důsledku množství smluv uzavřených mezi jednotlivými signatářskými státy významně přispívá k harmonizaci práva jejích členských států.

¹ PROUZOVÁ, Anna. Evropský soud pro lidská práva: organizace, pravomoci a řízení. Praha: Linde Praha, a.s., 2004. s 7.

² Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 123/1995 Sb., o přístupu České republiky ke Statutu Rady Evropy

³ Tamtéž

⁴ *Council of Europe: Rada Evropy* [online]. prosinec 2007 [cit. 5. listopadu 2010]. O Radě Evropy. Dostupné na <http://www.radaevropy.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=16&Itemid=27>.

⁵ POTOČNÝ, Miroslav, ONDŘEJ, Jan. *Mezinárodní právo veřejné: Zvláštní část*. 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2003. s 270.

⁶ Za nejvýznamnější politickou organizací dnešní doby lze určitě považovat Evropskou unii.

1.2 Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod

Za bezesporu nejdůležitější mezinárodní smlouvu sepsanou pod záštitou Rady Evropy lze považovat Úmluvu o lidských právech a základních svobodách (dále jen „Úmluva“) a její dodatkové Protokoly. Po ukončení násilí, krutostí a nelidskostí spáchaných v průběhu druhé světové války vyvstala nutnost vytvořit ochranu základním lidským právům. Tento základní katalog lidských práv byl podepsán v Římě dne 4. listopadu 1950 dvanácti signatářskými státy (Belgie, Dánsko, Francie, Island, Irsko, Itálie, Lucembursko, SRN, Nizozemí, Norsko, Turecko a Velká Británie), vstoupil v platnost po uložení deseti ratifikačních listin dne 3. září 1953. Dnes obsah Úmluvy ukládá práva a povinnosti 47 signatářským státům a více než 800 milionům lidí.

Česká republika jako nástupnický stát po bývalé České a Slovenské Federativní Republice je rovněž vázána Úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod. Na základě článku 10 Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) se Úmluva stala součástí právního řádu ČR. Stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva, v tomto případě tedy znění Úmluvy.⁷

Jak již bylo výše uvedeno, Úmluva vznikala v poválečném politickém, sociálním a ekonomickém prostředí. Jejím cílem bylo zabránit budoucím válkám v Evropě, podpořit liberální demokracii, čelit komunismu a projevovat společnou identitu Evropanů prostřednictvím jejich úcty k právům. Je zřejmé, že v důsledku změn politické situace ve Východní Evropě; úspěšného zajištění bezpečnosti, ekonomické a politické integrace prostřednictvím Severoatlantické aliance (dále jen „NATO“) a Evropské Unie (dále jen „EU“); upevňování pozice EU v národních právních řádech včetně doktríny přímého účinku Evropského soudního dvora; ukončení Studené války a rozpadu Sovětského svazu, došlo částečně i ke změně povahy Úmluvy.⁸

Text Úmluvy byl novelizován řadou Protokolů, např. Protokolem č.1⁹ (právo na pokojné užívání majetku a právo na vzdělání), Protokolem č. 6¹⁰ (zrušení trestu smrti) a s ohledem na téma této práce především Protokolem č. 7¹¹ (upravující rovná práva a

⁷ Zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů

⁸ KELLER, Helen, STONE SWEET, Alec. *A Europe of Rights: The Impact of the ECHR on National Legal Systems*. Oxford: Oxford University Press, 2008. s. 5.

⁹ Tzv. dodatkový protokol, sjednaný v Paříži dne 20. března 1952

¹⁰ Sjednaný ve Štrasburku dne 28. dubna 1983

¹¹ Sjednaný ve Štrasburku dne 22. listopadu 1984

povinnosti manželů ve vztahu mezi nimi a dětmi).¹² Dnem 1. června 2010 vstoupil v platnost Protokol č. 14¹³, jímž se mění kontrolní systém Úmluvy.

„Úmluva představuje jeden z nejvyspělejších, nejsložitějších ale i nejúspěšnějších regionálních mechanismů ochrany lidských práv.“¹⁴ Obsahuje rozsáhlý katalog lidských práv, jež jsou jednotlivé signatářské státy zavázány ochraňovat. S ohledem na zaměření této diplomové práce bych na tomto místě ráda zmínila především článek 8 Úmluvy, jež zní: „Každý má právo na respektování svého soukromého a rodinného života, obydlí a korespondence. Státní orgán nemůže do výkonu tohoto práva zasahovat kromě případů, kdy je to v souladu se zákonem a nezbytné v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti, veřejné bezpečnosti, hospodářského blahobytu země, předcházení nepokojům a zločinnosti, ochrany zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných.“ Dále Úmluva zakotvuje právo na uzavření manželství: „Muži a ženy, způsobilí věkem k uzavření manželství, mají právo uzavřít manželství a založit rodinu v souladu s vnitrostátními zákony, které upravují výkon tohoto práva“ (článek 12 Úmluvy). „Užívání práv a svobod přiznaných touto Úmluvou musí být zajištěno bez diskriminace založené z jakéhokoliv důvodu, jako je pohlaví, rasa, barva pleti, jazyk, náboženství, politické nebo jiné smýšlení, národnostní nebo sociální původ, příslušnost k národnostní menšině, majetek, rod nebo jiné postavení“ (článek 14 Úmluvy).¹⁵ Tento článek lze z pohledu zákazu diskriminace z důvodu sexuální orientace jednotlivce rovněž zařadit mezi ustanovení ochraňující instituty rodinného práva. O důsledcích výše uvedených ustanovení bude pojednáno v následujících kapitolách.

1.3 Evropský soud pro lidská práva

Pro evropské země vyplývá závazek ochrany lidských práv a základních svobod nejen z mezinárodních smluv sjednaných v rámci Rady Evropy, ale i z aktů sepsaných pod záštitou Organizace spojených národů (dále jen „OSN“). Ve srovnání s univerzální ochranou lidských práv dle Mezinárodního paktu o občanských a politických právech¹⁶ a Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech z roku 1966, zakotvuje Úmluva kontrolní

¹² Dodatkový protokol ze dne 20. března 1952, Protokol č. 2 ze dne 6. května 1963, Protokol č. 4 ze dne 16. září 1963, Protokol č. 6 ze dne 28. dubna 1983 a Protokol č. 7 ze dne 22. listopadu 1984 byly vyhlášeny pod č. 209/1992 Sb.

¹³ Sdělení Ministerstva zahraničních věcí o sjednání Protokolu č. 14 k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod, kterým se mění kontrolní systém Úmluvy

¹⁴ PROUZOVÁ: *Evropský soud* ..., s. 14

¹⁵ Znění Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod publikované pod č. 209/1992 Sb. ve znění Protokolu č. 11, publikovaném pod č. 243/1998 Sb.

¹⁶ Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 120/1976 Sb. ze dne 10. května 1976 o Mezinárodním paktu o občanských a politických právech a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech

mechanismus, na základě kterého je možné stanoveným způsobem přezkoumat postup vnitrostátních orgánů dotyčného státu a v případě porušení práv zaručených Úmluvou a jejími Protokoly přiznat poškozené osobě spravedlivé zadostiučinění.

V tomto kontrolním mechanismu spočívá efektivnost ochrany lidských práv a základních svobod zakotvených Úmluvou, neboť jak poukázal F. Sudre: „*Systém ochrany lidských práv je věrohodný jen tehdy, nabízí-li jednotlivcům k obraně jejich práv účinné záruky; uznané nebo vyhlášené práva a svobody, které nejsou garantovány, mají pouze teoretický význam.*”¹⁷

Hlavním úkolem Soudu se stalo zajištění závazků, které na sebe vzaly smluvní státy Úmluvy a jejich dodatkových Protokolů.¹⁸ Soud je oprávněn projednávat a rozhodovat spory jednak mezi smluvními státy a jednak spory mezi jednotlivcem, nevládní organizací nebo skupinou osob na jedné straně a smluvním státem na straně druhé.¹⁹

Formálně je role Soudu omezena pouze na určení, zda stát v konkrétním případě porušil práva daná Úmluvou.²⁰ Pokud však vnitrostátní právo umožňuje pouze částečnou nápravu, je Soud oprávněn přiznat v případě potřeby poškozené osobě spravedlivé zadostiučinění.²¹ Za výplatu odškodnění poškozené osobě odpovídají vlády smluvních států. Z důvodu průtahů při vyplácení odškodného je od roku 1991 Soudem ukládána povinnost zaplatit prisouzenou částku ve stanovené lhůtě, jinak k ní budou přičteny úroky z prodlení. Řízení před soudem je upraveno Jednacím řádem soudu.

K dohlížení nad plněním závazků vyplývajících z Úmluvy byly roku 1959, poté, co osm států přijalo jejich jurisdikci, zřízeny Evropská komise pro lidská práva a Evropský soud pro lidská práva (dále jen „Soud“) a Výbor ministrů, jenž dohlížel nad výkonem rozhodnutí. S rostoucím počtem smluvních stran Úmluvy, vzrostl i počet stížností na porušení lidských práv garantovaných Úmluvou, směřovaný k Soudu. S tím souvisela i neúměrně dlouhá doba řešení jednotlivých sporů – průměrně 4 roky a 7 měsíců.²² Tato situace vyvolala potřebu reformy dosavadního kontrolního systému ochrany lidských práv.

Po dlouholetém procesu výběru možností zefektivnění řízení dle Úmluvy byl dne

¹⁷ SUDRE, Frédéric. *Mezinárodní a evropské právo lidských práv*. Překlad, 2. vydání. Brno: Masarykova univerzita Brno, 1997. s. 14

¹⁸ Článek 19 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod publikované pod č. 209/1992 Sb. ve znění Protokolu č. 11, publikovaném pod č. 243/1998 Sb.

¹⁹ Tamtéž, článek 31.

²⁰ KELLER, STONE SWEET: *A Europe of Rights...*, s. 6

²¹ Článek 11 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod publikované pod č. 209/1992 Sb. ve znění Protokolu č. 11, publikovaném pod č. 243/1998 Sb.

²² Původní kontrolní systém ochrany lidských práv je podrobně popsán např. v publikaci Anny Prouzové: *Evropský soud pro lidská práva* nebo v díle Jana Čapka: *Právní slovník evropské ochrany lidských práv*

11. května 1994 přijat Protokol č. 11²³, který zřídil jediný samostatný a permanentní soud se sídlem ve Štrasburku a tím zároveň posílil jeho nezávislost a justiční charakter. Za největší přínos této reformy lze považovat právo jedince přímo se obracet na Soud se svou stížností, a to po vyčerpání všech vnitrostátních prostředků nápravy.²⁴ K projednání případů Soud zasedá ve výborech složených ze 3 soudců, v senátech složených ze 7 soudců a ve Velkém senátu složeném ze 17 soudců. Počet soudců Soudu se rovná počtu smluvních stran Rady Evropy, v současné době tedy 47 soudců. ČR zastupuje Karel Jungwiert. Soudci vystupují jako nezávislé osoby, nereprezentují stát, kterým byli zvoleni.²⁵ V důsledku změn zavedených Protokolem č. 11 došlo k zavalení Soudu stížnostmi jedinců na porušení jejich základních lidských práv a svobod.

Z důvodu odlehčení Soudu, jenž se stal „nejpřetíženějším soudem na světě“²⁶, přijaly členské státy Rady Evropy Protokol č. 14, kterým se novelizuje kontrolním systémem Úmluvy. Platnost toho Protokolu byla několikrát oddálena z důvodu odmítavého postoje Ruska. Po přechodnou dobu proto procesní otázky fungování Soudu upravoval Protokol č. 14 bis, jenž zakotvil alespoň některé z připravovaných procesních změn kontrolního systému Úmluvy. Přechodný protokol byl nahrazen dne 1. června 2010, kdy vstoupil v platnost Protokol č. 14. Zásadními novinkami v úpravě kontrolního systému Úmluvy bylo zavedení institutu samosoudce, který je oprávněn prohlásit nepřipustnost stížnosti v případě, kdy bude možné toto rozhodnutí učinit bez dalšího šetření. Tříčlenné výbory mohou rozhodovat nejen o přijatelnosti stížnosti, ale i v meritu věci, a to v případě, že lze rozhodnout na základě ustáleného precedenčního práva Soudu. Zásadní změnou je možnost prohlášení stížnosti za nepřijatelnou, pokud stěžovatel neutrpěl podstatnou újmu. To neplatí, pokud respekt k lidským právům vyžaduje meritorní šetření, a pokud případ nebyl náležitě prošetřen vnitrostátním soudem.²⁷

Pokud novelizace kontrolního systému Úmluvy bude úspěšná, mělo by dojít k podstatnému snížení počtu případů před Soudem a tím i ke zrychlení doby řízení.

²³ Vstoupil v platnost dne 1.11.1998

²⁴ PROUZOVÁ: *Evropský soud...*, s. 20.

²⁵ *European Court of Human Rights: The Court* [online]. říjen 2010 [cit. 7. listopadu 2010]. The ECHR in 50 questions. Dostupné na <http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/5C53ADA4-80F8-42CB-B8BDCBBB781F42C8/0/FAQ_COUL_ENG_A5_OCT2010.pdf>.

²⁶ ŽALUD, Václav. *Protokol č. 14 k Evropské úmluvě o lidských právech* [online]. Via Legis, 2.6.2010 [cit. 18. ledna 2011]. Dostupné na <<http://vialegis.blogspot.com/2010/06/protokol-c-14-evropske-umluv-y-o.html>>.

²⁷ Sdělení Ministerstva zahraničních věcí o sjednání Protokolu č. 14 k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod, kterým se mění kontrolní systém Úmluvy

Uvědomíme-li si, že před Soudem ke konci roku 2010 bylo přes 140 tisíc nevyřízených stížností,²⁸ nezbyvá než veškeré reformy v tomto směru vřele vítat.

1.4 Závaznost a realizace rozsudků Evropského soudu pro lidská práva v České republice

Efektivnost ochrany lidských práv poskytovaná Soudem by nebyla úspěšná bez respektování rozsudků Soudu²⁹ jednotlivými členskými státy Úmluvy. Povinnost českých soudů a orgánů uznávat štrasburskou judikaturu vyplývá jednak z práva mezinárodního, tak i vnitrostátního.³⁰ Tuto skutečnost potvrdil ve svém usnesení i Ústavní soud ČR: „*Ústavní soud nemá žádných pochybností o tom, že obsah závazného rozsudku Evropského soudu ve věci proti České republice představuje pro Českou republiku závazek, jenž pro ni vyplývá z mezinárodního práva. Česká republika je povinna nejen podle mezinárodního práva, ale i s odkazem na ustanovení čl. 1 odst. 2 Ústavy takové závazky dodržovat....*“³¹

V české právní kultuře nebývá precedent běžně řazen mezi prameny práva zejména z toho důvodu, že se jedná pouze o určitý právní názor, odvozený od zákona, právního obyčeje nebo principu práva.³² Nejvyšší soud ČR v rozhodnutí ze dne 26. srpna 2003 vymezil mimo jiné i povahu rozsudku Evropského soudu pro lidská práva takto: „*...soudce je při rozhodování vázán zákonem a mezinárodní smlouvou, která je součástí právního řádu (čl. 95 odst. 1 věta před středníkem ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústavy České republiky). Česká republika se stala stranou Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod ve znění Protokolu č. 11 (č. 209/1992 Sb., dále jen Úmluva) dne 1. 1. 1993 jako nástupnický stát České a Slovenské federativní republiky a Úmluva je tak součástí právního řádu České republiky. Podle čl. 46 odst. 1 Úmluvy se vysoké smluvní strany zavazují, že se budou řídit konečným rozsudkem Soudu ve všech případech, jichž jsou stranami. Znamená to, že rozsudky Evropského soudu pro lidská práva nemají povahu precedentu a jsou závazné pouze pro strany konkrétního případu.*“³³

²⁸ *European Court of Human Rights: Reports* [online]. 8. října 2010 [cit. 7. listopadu 2010]. Statistical information. Dostupné na <http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/8699082A-A7B9-47E2-893F-5685A72B78FB/0/Statistics_2010.pdf>.

²⁹ Všechna rozhodnutí ESLP citovaná v této práci byla volně přeložena z internetových stránek *European Court of Human Rights: Search Portal* [online]. HUDOC Database. Dostupné na <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-en>.

³⁰ Pro srovnání viz. HAMERNÍK, Pavel. Human Right Act 1998, inkorporující práva Evropské Úmluvy o lidských právech do vnitrostátního anglického práva. *Právník*, 2003, č. 6.

³¹ Usnesení Ústavního soudu České republiky ze dne 26. února 2004, sp. zn. II. ÚS 604/02

³² KÜHN, Zdeněk. K otázce závaznosti rozhodnutí ESLP pro domácí soudnictví. *Právní rozhledy*, 2005, roč. 13, č. 1, s. 2 - 7

³³ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 26. srpna 2003, sp. zn. 25 Cdo 789/2003

Rozsudek mezinárodního soudu není sám o sobě způsobilý vyvolat účinky ve vnitrostátním právu. Má deklaratorní povahu, tedy pouze konstatuje protiprávní chování státu. Není proto oprávněn rušit zákon, jiný vnitrostátní právní předpis nebo rozhodnutí národního soudu, které porušení ustanovení Úmluvy vyvolaly.³⁴ K povinnosti napravit závadný stav je zavázán odsouzený stát, který je „*povinen učinit vhodná opatření dle svého výběru k tomu, aby do budoucna podobnému porušení zabránil a zároveň odstranil jeho následky.*“³⁵ Tato povinnost trvá od vyhlášení rozsudku až do jeho splnění. Výbor ministrů, který dohlíží na realizaci rozsudků Soudu, vydal dne 19. ledna 2000 doporučení Výboru ministrů Rady Evropy³⁶, ve kterém vyzývá vysoké smluvní strany, aby se ujistily, že na vnitrostátní úrovni existují vhodné cesty pro uskutečnění nápravy, pokud možno návratu v předešlý stav. „*Pokud smluvní stát prohraje u Soudu spor, jehož meritum spočívá v jeho právních předpisech, vystavuje se v případě ignorování judikatury Soudu nebezpečí, že budou následovat další a další prohrané spory a s tím související snížení prestiže státu na poli mezinárodního práva.*“³⁷ K takové situaci došlo v Belgii, kdy zákonodárce včas nezměnil ustanovení občanského zákoníku, které bylo v rozporu s článkem 8 Úmluvy a byl za tuto liknavost opakovaně odsouzen (viz. rozsudek Vermeire a Marckx).³⁸

Ústavní soud České republiky zahrnul do rámce ústavního pořádku i ratifikované a vyhlášené mezinárodní smlouvy o lidských právech a základních svobodách.³⁹ Ve smyslu článku 10 Ústavy má Úmluva v českém právním řádu stejnou právní sílu jako ústavní zákon. Stanoví-li tedy Úmluva, že pro výklad Úmluvy je pověřen Evropský soud pro lidská práva, má tento autoritativní výklad přednost před výkladem učiněným vnitrostátními soudy. Všechny obecné soudy jsou na základě článku 10 Ústavy povinny aplikovat ustanovení Úmluvy.⁴⁰ V této otázce lze poznamenat, že české soudy, s výjimkou Ústavního soudu a v trestních věcech i Nejvyššího soudu ČR, nejsou příliš sběhlé v aplikaci judikatury Soudu, jakožto výkladem ustanovení Úmluvy. Dle názoru asistenta předsedy Nejvyššího soudu České republiky: „*spíše než necht' argumentovat štrasburskými judikáty jsou základními*

³⁴ K právním účinkům rozhodnutí mezinárodních soudů více viz. MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné: obecná část*. 3. vydání. Brno: Masarykova univerzita: Doplněk, 2002, s. 179 n.

³⁵ Rozhodnutí ESLP ze dne 31. října 1995, Papamichapoulos proti Řecku, č. stížnosti 14556/89

³⁶ Doporučení R(2000)2 Výboru ministrů členským státům o opětovném přezkumu nebo znovuotevření řízení v některých věcech na vnitrostátní úrovni v návaznosti na rozsudku Evropského soudu pro lidská práva

³⁷ ČERNÝ, Petr, STAVĚLÍK, Petr. Vliv Evropského soudu pro lidská práva na řízení před Ústavním soudem. *Právní rozhledy*, 2006, roč. 14, č. 5, s. 185 - 188

³⁸ Rozhodnutí ESLP ze dne 29. listopadu 1991, Vermeire proti Belgii, č. stížnosti 12849/87 a Rozhodnutí ESLP ze dne 13. června 1979, Marckx proti Belgii, č. stížnosti 6833/74

³⁹ Nález Ústavního České republiky ze dne 25. června 2002, sp. zn. Pl. ÚS 36/01

⁴⁰ BOBEK, Michal. Několik poznámek k práci s judikaturou Evropského soudu pro lidská práva. *Soudní rozhledy*, 2006, roč. 12, č. 5, s. 161 - 168

*problémy širšího užití judikatury ESLP před českými soudy především tři faktory: neznalost (relativní novost úmluvy), nepřístupnost (především jazyková) a pasivita procesních úředníků.*⁴¹

Jak již bylo výše zmíněno, rozsudek Soudu je dle článku 53 Úmluvy závazný pouze pro smluvní státy, jež jsou stranou sporu. Autorita rei iudicatae je tedy relativní a neplatí erga omnes. Jeho závazné účinky se vztahují pouze na danou rozhodnutou věc a na strany sporu, jež před Soudem vystupovaly. Skutečnost, že Soud některý smluvní stát odsoudí za porušení práv chráněných Úmluvou, může vyvolat v tomto ale i v dalších signatářských státech ve srovnatelné situaci příliv nových stížností. Lze předpokládat, že jakmile Soud interpretoval Úmluvu v konkrétním případě určitým způsobem, bude v budoucnu ve stejných případech opírat své rozhodnutí právě o tuto interpretaci Úmluvy. V případě, že státy Úmluvy, které nebyly stranou sporu, nepřizpůsobí svůj právní řád interpretaci Úmluvy Soudem, vystavují se tím riziku, že bude ve srovnatelné situaci podána individuální stížnost k Soudu a státu bude Soudem uložena povinnost uhradit poškozené osobě spravedlivé zadostiučinění. Smluvní strany Úmluvy tak dobrovolně mění a ruší své předpisy tak, aby byly v souladu s Úmluvou. Štrasburská judikatura tím podněcuje proces harmonizace právních řádů smluvních států, jež vede k prohlubování ochrany lidských práv v Evropě.⁴²

⁴¹ Tamtéž

⁴² SUDRE: *Mezinárodní a evropské právo...*, s. 300.

2 Proces sblížení rodinného práva v Evropě

České rodinné právo je v dnešní době stále více ovlivňováno harmonizačními a unifikačními tendencemi v oblasti institutů rodinného práva, jež směřují k prohlubování ochrany základních lidských práv a svobod a k přiblížení se evropským standardům.⁴³

Zpravidla se sleduje sjednocení pouze dílčího právního institutu vnitrostátní úpravy. Unifikace vnitrostátních právních řádů bývá nejčastěji provedena prostřednictvím mezinárodní smlouvy partikulární povahy. Jednotlivé členské státy se mezinárodní smlouvou zavazují, že text smlouvy vnitrostátně realizují a učiní jej součástí svého národního právního řádu. Unifikací soukromého práva se zabývají především Haagská konference pro mezinárodní právo soukromé a Mezinárodní institut pro unifikaci soukromého práva.⁴⁴

Pod záštitou někdejší organizace Společnosti národů byl v roce 1926 založen Mezinárodní institut pro unifikaci soukromého práva (Institut International pour l'Unification du Droit Privé, dále jen „UNIDROIT“), jenž se specializuje na iniciování a vytváření mezinárodních úmluv v oblasti soukromého práva. Tato nezávislá mezivládní organizace se sídlem v Římě má v současné době 63 členských států, včetně všech členských zemí Evropské unie. ČR se stala členským státem dne 13. ledna 1993. UNIDROIT během let své existence připravil přes sedmdesát studií a návrhů, z nichž mnoho vyústilo v mezinárodní úmluvy přijaté diplomatickou konferencí svolanou členskými státy UNIDROIT. Přestože za nejvýznamnější počín UNIDROIT bývá považována Haagská úmluva o prodeji zboží z roku 1964, práce UNIDROIT sloužily jako základ i pro řadu mezinárodních aktů přijatých pod záštitou jiných mezinárodních organizací. V oblasti rodinného práva se jedná například o Úmluvu o uznávání a výkonu rozhodnutí o vyživovací povinnosti k dětem, vydanou Haagskou konferencí o mezinárodním právu soukromém v roce 1958.⁴⁵

První zasedání Haagské konference o mezinárodním právu soukromém (dále jen „HccH“) bylo svoláno v roce 1893 nizozemskou vládou. Dnes již se zasedání této mezivládní organizace konají pravidelně každé čtyři roky. V současné době sdružuje 70 členských států ze všech kontinentů světa s cílem společně pracovat na postupném sjednocování pravidel

⁴³ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. České rodinné právo po vstupu do Evropské unie. *Právní rozhledy*, 2005, roč. 13, č. 21, s. 769

⁴⁴ DAVID, Vladislav, SLADKÝ, Pavel, ZBOŘIL, František. *Mezinárodní právo veřejné s kazuistikou*. Praha: Leges, 2008. 115 s.

⁴⁵ UNIDROIT: *About UNIDROIT* [online]. 2009 [cit. 17. listopadu 2010]. An Overview. Dostupné na <<http://www.unidroit.org/dynasite.cfm?dsmid=103284>>.

mezinárodního práva soukromého. ČR je členem od 28. ledna 1993.⁴⁶

Na poli Evropských Společenství (dnes Evropské unie, dále jen „EU“) vyvstala s jejich rozvojem potřeba sblížení právních řádů jednotlivých členských států, jež by podpořila realizaci volného obchodu, zabránila vzniku nových rozdílů v národních právních předpisech a zároveň zajistila jejich společný vývoj do budoucna. Zpravidla dochází k dílčímu sjednocování úpravy některého právního institutu. V některých právních oblastech je unifikace s ohledem na osobitost národa členského státu vyloučena (všeobecné vzdělávání, kultura, zdravotnictví).⁴⁷ Rodinné právo až do nedávné doby nebylo předmětem unifikace zejména z toho důvodu, že bývá považováno za oblast těsně spjatou se společenským, politickým, náboženským a kulturním vývojem dané země a proto je pro tuto činnost nejméně vhodnou oblastí.⁴⁸ Tento zažitý názor změnila až Rezoluce Evropského parlamentu ze dne 26. května 1989 o harmonizaci určitých oblastí soukromého práva členských států, jež požaduje zahájení prací na vytvoření společného evropského kodexu soukromého práva a vyzývá členské státy, aby uvedli, zda chtějí být zapojeny do plánované unifikace.⁴⁹ „*Tento dokument podnítl rozsáhlou vědeckou debatu na téma harmonizace a unifikace rodinného práva a inicioval založení Komise pro evropské rodinné právo...*“⁵⁰, o které bude pojednáno dále.

Za snahu o sjednocení evropského rodinného práva lze rovněž považovat i činnost akademických pracovníků a právní komparatistiku, která má vést k analýze rozdílů a podobností institutů rodinného práva v právních řádech jednotlivých členských států. „*Výsledky právní vědy by měly být formulovány do principů evropského rodinného práva, které by mohly sloužit jako inspirace pro domácí i mezinárodní zákonodárce nebo jako alternativní či podpůrné právo*“⁵¹, tak jak je tomu u zásad evropského smluvního práva UNIDROIT.

⁴⁶ HccH: *About HccH* [online]. 2010. [cit. 17. listopadu 2010]. An Overview. Dostupné na <http://www.hccch.net/index_en.php?act=text.display&tid=26>.

⁴⁷ TICHÝ, Luboš a kol. *Evropské právo*. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2004. s. 262

⁴⁸ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Harmonizace a unifikace rodinného práva v Evropě. *Právo a rodina*, 2003, roč. 11, č. 2, s. 1 - 2

⁴⁹ Rezoluce Evropského parlamentu OJ 1994 C 205/518 ze dne 6.5. 1994 o harmonizaci určitých oblastí soukromého práva členských států, která navazuje na rezoluci Evropského parlamentu OJ 1989 C 158/400 ze dne 26. května 1989. Dostupné na <<http://www.europarl.europa.eu>>.

⁵⁰ KRÁLÍČKOVÁ: *Harmonizace a unifikace ...*, s.1

⁵¹ KRÁLÍČKOVÁ: *České rodinné právo ...*, s. 769

2.1 Komise pro evropské rodinné právo

Jak již bylo výše zmíněno, až rezolucí Evropského parlamentu byl narušen dlouhotrvající negativní vztah k harmonizaci a unifikaci rodinného práva zemí Evropy. Zároveň tím byl dán i popud k vytvoření Komise pro evropské rodinné právo (Commission on European Family Law, dále jen „CEFL“). CEFL, jež byla založena dne 1. září 2001 v Utrechtu, skládá se z 25 předních odborníků na rodinné právo ze všech členských zemí EU a dalších evropských zemí.

Hlavním cílem CEFL je podrobný teoretický i praktický výzkum ve vztahu k harmonizaci rodinného práva v Evropě. Té by mělo být dosaženo zejména prostřednictvím srovnávací analýzy současné právní úpravy rodinného práva jednotlivých evropských zemí. Nejdůležitějším výsledkem tohoto výzkumu by měla být formulace principů evropského rodinného práva, které by byly vhodné pro harmonizaci rodinného práva v Evropě a vedly k dosažení skutečné evropské identity.

První oblastí, na kterou CEFL zaměřil svůj výzkum, byla problematika rozvodu a výživného mezi rozvedenými manželi. Výsledky byly zveřejněny na první mezinárodní konferenci na téma „*Perspektivy unifikace a harmonizace rodinného práva v Evropě*“ (Perspectives for the Unification and Harmonisation of Family Law in Europe) pořádané v prosinci roku 2002 na univerzitě v Utrechtu (Nizozemí). Záměrem konference bylo apelovat na evropské země, aby vážně uvažovaly o problémech v oblasti rodinného práva a jejich možných řešeních v souladu se vznikem nového institutu „*evropského občanství*“ („*European citizenship*“).

Na následujících dvou konferencích pořádaných pod záštitou Vědecké rady CEFL (prosinec 2004 Univerzita Utrecht a červen 2007 Univerzita Oslo) byly na základě komplexního srovnávacího výzkumu prezentovány Principy evropského rodinného práva v oblasti rozvodu a výživného mezi bývalými manželi a Principy evropského rodinného práva v oblasti rodičovských povinností, jež mají být použity jako referenční rámec pro národní, evropské a mezinárodní zákonodárce.

Čtvrtá a zatím i poslední konference CEFL, jež se konala v dubnu 2010 na univerzitě Cambridge, měla za cíl posílení zájmu odborné veřejnosti z Evropy i mimo ní o mezinárodní

rodinné právo v Evropě. Téma konference bylo vybráno s ohledem na současné práce CEFL na zásadách evropského rodinného práva v oblasti majetkových vztahů mezi manželi.⁵²

2.2 Mezinárodní úmluvy a jejich vliv na české rodinné právo

Česká republika je v současné době vázána téměř čtyřmi sty vícestrannými mezinárodními smlouvami, k jejichž ratifikaci dal Parlament České republiky souhlas.⁵³ Podle článku 10 Ústavy jsou vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je ČR vázána, součástí českého právního řádu. Pokud nastane rozpor mezi takovou mezinárodní smlouvou a zákonem, je orgán povinen přednostně aplikovat ustanovení mezinárodní smlouvy.⁵⁴

Pokud se jedná o mezinárodní smlouvy významné pro české rodinné právo, které ČR ratifikovala, je vhodné uvést zejména Úmluvu o právech dítěte, Haagskou Úmluvu o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení, Haagskou Úmluvu o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí, Haagskou Úmluvu o pravomoci orgánů, použitelném právu, uznávání, výkonu a spolupráci ve věcech rodičovské zodpovědnosti a opatření k ochraně dětí, evropskou Úmluvu o styku s dětmi, Evropskou úmluvu o výkonu práv dětí, Evropskou úmluvu o právním postavení dětí narozených mimo manželství a Evropskou úmluvu o osvojení, Brusel I a Brusel II bis.⁵⁵

„Přijetí výše uvedených mezinárodních úmluv vedlo a vede, mimo jiné, také k novému chápání českého rodinného práva, jeho kulturnější interpretaci a aplikaci, a v neposlední řadě i ke vzrůstajícímu zájmu Ústavního soudu o konformitu českého rodinného práva s evropskými lidskoprávními standardy.“⁵⁶

Je zřejmé, že výše vyjmenované dokumenty upravující především ochranu práv dítěte, jakožto nejvýznamnější oblast rodinného práva, vznikly na půdě odlišných mezinárodních organizací. V následujících kapitolách bude pojednáno pouze o těch, které zásadním způsobem ovlivnily český právní řád a prohloubily tak ochranu práv dítěte v ČR.

⁵² Commission on European Family Law [online]. 5.10.2009 [cit. 17.listopadu 2010]. Previous Conferences. Dostupné na <<http://www.ceflonline.net/>>.

⁵³ Informace dostupné na oficiálních stránkách Ministerstva zahraničních věcí České republiky <http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/mezinarodni_smlouvy/index.html>

⁵⁴ Zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky

⁵⁵ Znění mezinárodních smluv pro oblast rodinného práva viz.: Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí: Odkazy [online]. 2009 [cit. 17.listopadu 2010]. Úvod. Dostupné na <<http://www.umpod.cz/odkazy>>.

⁵⁶ KRÁLÍČKOVÁ: České rodinné právo ... , s. 770

2.2.1 Úmluva o právech dítěte⁵⁷

Úmluva o právech dítěte je zásadním dokumentem v systému mezinárodněprávní ochrany dětí. V současné době byla podepsána 193 státy, jedná se tedy o nejrozšířenější právně závazný mezinárodní dokument, který upravuje celý katalog lidských práv zahrnující občanská a politická práva i práva hospodářská, sociální a kulturní.⁵⁸ Tato Úmluva ze dne 20. listopadu 1989 navázala na původní právně nezávaznou Deklaraci práv dítěte⁵⁹, jež rovněž vznikla pod záštitou Valného shromáždění Organizace spojených národů. Signatářské státy Úmluvy o právech dítěte se zavazují respektovat a zabezpečit práva stanovená touto úmluvou každému dítěti nacházejícímu se pod jejich jurisdikcí bez jakékoliv formy diskriminace.⁶⁰ Státy jsou povinny učinit všechna potřebná zákonodárná, správní a jiná opatření k provedení práv uznaných touto úmluvou.⁶¹

Lze říci, že v důsledku povinnosti zabezpečit práva stanovená Úmluvou o právech dítěte nastaly v právním řádu ČR příznivé změny. Především byla přijata rozsáhlá novela č. 91/1998 Sb. zákona o rodině, která znamenala modernizaci českého rodinného práva a uvedení jeho obsahu do souladu s Úmluvou. Byl definován soubor vztahů mezi rodiči a dětmi jako rodičovská zodpovědnost, která vzniká při péči o dítě, při jeho zastupování a při správě jeho majetku. Nově byla vymezena právní definice mateřství, kdy matkou dítěte je vždy žena, která dítě porodila. Také byla poprvé dána možnost podat žalobu na určení otcovství muži, který se za otce dítěte považuje. Na základě této novely bylo rovněž odděleno rozvodové řízení od řízení o úpravě poměrů nezletilých dětí, čímž došlo k podstatnému zlepšení postavení nezletilých dětí. Dále byla nově vymezena možnost osvojení dítě bez souhlasu nebo účasti jeho rodičů, jako zákonných zástupců dítěte a stanovení přesného postupu v případě udělení souhlasu rodiče s osvojením. Touto novou úpravou institutu osvojení došlo k souladu s Evropskou úmluvou o osvojení⁶² a s evropskými standardy.

V souladu s obsahem Úmluvy o právech dítěte byl vydán i zákon o sociálně-právní ochraně dětí⁶³, jehož nejzásadnějším přínosem bylo vymezení povinností orgánů sociálně-

⁵⁷ Sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb., o přijetí Úmluvy o právech dítěte

⁵⁸ DAVID, Roman. *Práva dítěte*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1999. s. 10-12

⁵⁹ Deklarace práv dítěte přijatá rezolucí Valného shromáždění OSN 1386 (XIV) ze dne 10. prosince 1959 (A/RES/14/1386)

⁶⁰ Článek 2 Úmluvy o právech dítěte

⁶¹ Článek 4 tamtéž.

⁶² Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č.132/2000 Sb.m.s., o přijetí Evropské úmluvy o osvojení dětí

⁶³ Zákon č.359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

právní ochrany dětí ve vztahu k dětem umístěným v ústavní nebo ochranné výchově z rozhodnutí soudu.⁶⁴

2.2.2 Evropská úmluva o výkonu práv dětí⁶⁵

Po uložení ratifikační listiny u generálního tajemníka Rady Evropy vstoupila Evropská úmluva o výkonu práv dětí v platnost dne 1.července 2001. Účelem této úmluvy je podporovat práva dětí, poskytovat jim procesní práva a usnadnit výkon procesních práv tím, že bude zabezpečeno, aby děti, přímo nebo prostřednictvím jiných osob nebo orgánů, byly informovány o soudních řízeních, která se jich týkají, a mohly se jich účastnit. Veškerá činnost musí být v nejlepším zájmu dítěte.⁶⁶ Úmluva upravuje především řízení v rodinných věcech, jež se týkající dítěte mladšího 18 let. Na rozdíl od Úmluvy o právech dítěte není možné snížení této věkové hranice.

Každý signatářský stát je při podpisu úmluvy povinen určit alespoň tři (3) druhy soudních řízení v rodinných věcech, na něž se Úmluva v budoucnu použije. ČR určila, že Evropská úmluva o výkonu práv dětí se bude vztahovat na řízení o osvojení, řízení o svěřeni dítěte do pěstounské péče a řízení o omezení nebo zbavení rodičovské odpovědnosti, jakož i všechna další řízení v rodinných věcech, jež se týkající dítěte.

Na základě tohoto vymezení došlo k novelizaci zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád (dále jen „OSŘ“), kdy do textu zákona bylo vloženo ustanovení §100 odst. 4⁶⁷ s platností od 1.ledna 2001. Podle tohoto ustanovení soud v řízení, jehož účastníkem je nezletilé dítě, které je schopno formulovat své názory, postupuje tak, aby byl zjištěn názor nezletilého ve věci. Názor nezletilého dítěte soud zjistí jeho výslechem. Výslech dítěte může soud provést i bez přítomnosti dalších osob, lze-li očekávat, že by jejich přítomnost mohla ovlivnit dítě tak, že by nevyjádřilo svůj skutečný názor. Ve výjimečných případech může soud zjistit názor dítěte též prostřednictvím jeho zástupce, znaleckého posudku nebo příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí. K názoru dítěte soud přihlíží s přihlédnutím k jeho věku a rozumové vyspělosti.

⁶⁴ NOVÁ, Jana. Úmluva o právech dítěte a problémy její aplikace v ČR. *Právo a rodina*, 2001, roč. 3, č. 9-10, s. 12-17

⁶⁵ Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 54/2001 Sb.m.s., o přijetí Evropská úmluva o výkonu práv dětí

⁶⁶ Článek 1 odst. 2 Evropské úmluvy o výkonu práv dětí

⁶⁷ Jednalo se o §100 odst. 3 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění zákona č. 370/2000 Sb., účinném ke dni 1.ledna 2001

2.2.3 Haagská úmluva o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí⁶⁸

Haagská úmluva ze dne 25. října 1980 o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí (dále jen „Haagská úmluva“) je mnohostranná smlouva, která se snaží chránit děti před škodlivými následky únosů a jejich zadržování v zahraničí tím, že urychluje proces jejich návratu. Haagská úmluva vstoupila pro ČR v platnost dnem 1. března 1998.

V důsledku ratifikace Haagské úmluvy byl novelizován OSŘ, kdy do hlavy páté bylo vloženo zvláštní řízení o navrácení nezletilého dítěte ve věcech mezinárodních únosů dětí.

Protože je Haagská úmluva předmětem výkladu již více než 80 členských států, vznikla rozsáhlá sbírka judikatury jednotlivých národních soudů, jež je zpřístupněna veřejnosti v databázi INCADAT (The International Child Abduction Database). Do této databáze přispěl svým nálezem i Ústavní soud České republiky⁶⁹: „*Jestliže je dětem obecně zaručena ochrana nejen zákonná (§ 32 a násl. zák. č. 94/1963 Sb., ve znění pozdějších předpisů), ale nadto také ochrana ústavní (čl. 32 odst. 1 al. 2 Listiny základních práv a svobod), je nutno tyto zákonné a ústavní garance při jejich aplikaci v konkrétní věci podložit co nejpečlivěji zjištěným skutkovým stavem a stejně pečlivě z něj odvozeným právním posouzením; z hlediska aplikace Úmluvy (jejího čl. 13) to znamená, že jak eliminující důvody návratu dítěte do místa bydliště otce (čl. 3 Úmluvy) musí být zjištěny a objasněny natolik dostatečně, aby hrozba vážného nebezpečí fyzické nebo duševní újmy, příp. nesnesitelná situace z přikázaného návratu byly s co nejvyšší mírou pravděpodobnosti vyloučeny a obdobně, aby co nejúplněji byly ozřejměny také všechny okolnosti, z nichž by bylo lze usoudit na skutečný postoj otce nezletilé k jejímu současnému pobytu v České republice.*“

⁶⁸ Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 34/1998 Sb., o přijetí Úmluvy o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí

⁶⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 7. prosince 2000, sp. zn. III. ÚS 440/2000

3 Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve vztahu k České republice z pohledu současné právní úpravy rodinného práva

Ochranu soukromého a rodinného života, tedy oblast zahrnující instituty rodinného práva, upravuje Úmluva⁷⁰ ve svém článku 8, takto: „každý má právo na respektování svého soukromého a rodinného života, obydlí a korespondence.“ Státní orgány mohou do výkonu tohoto práva zasahovat pouze v Úmluvě taxativně stanovených případech. Pokud zásah do rodinného života nesleduje cíle vymezené Úmluvou nebo pokud není „nezbytným v demokratické společnosti“ pro dosažení těchto cílů, porušuje Úmluvu.⁷¹ Problematika rodinného práva je rovněž nahlížena z pohledu porušení článku 14 Úmluvy stanovující zákaz diskriminace a rovněž i z článku 6 Úmluvy, jež zakotvuje ochranu práva na spravedlivý proces.

Úmluva neposkytuje definici žádného z výše uvedených pojmů. Její ustanovení, podobně jako velká část jiných norem chránících lidská práva, jsou formulována značně obecně. Obsah těchto abstraktních norem je třeba hledat prostřednictvím výkladu ze strany orgánů, jež dohlíží nad dodržováním práv Úmluvy, tedy Soudu. „Výklad Úmluvy je víceméně neustálým procesem, kdy je třeba stav judikatury přizpůsobovat vývoji hodnot v evropské společnosti a novým problémům lidských práv, které nebylo možné v roce 1950⁷² předvídat.“⁷³

Soud konstatoval ve svém rozhodnutí ve věci X. a Y. proti Nizozemí ze dne 26. března 1985 aplikovatelnost Úmluvy nejen na vztahy mezi státem a jednotlivci, ale připustil, že závazky spojené s právem na respektování soukromého a rodinného života „v sobě mohou zahrnovat přijetí opatření směřující k respektu soukromého života dokonce i ve vztazích jednotlivců mezi sebou“.⁷⁴

Právo na soukromý a rodinný život jednotlivce je v ČR jakožto základní lidské právo zakotveno a ochraňováno nejen mezinárodním právem, ale i právem vnitrostátním. Ve svém

⁷⁰ Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod publikovaná pod č. 209/1992 Sb. ve znění Protokolu č. 11, publikovaném pod č. 243/1998 Sb.

⁷¹ ČAPEK: *Evropská Úmluva...*, s. 280

⁷² V roce 1950 byla podepsána Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod

⁷³ PELLONPÄÄ, Matti. Kontinuita a změny v judikatuře Evropského soudu lidských práv. *Bulletin advokacie*, 2004, č.7-8, s. 31-36

⁷⁴ Rozhodnutí ESLP ze dne 26.března 1985, X. a Y. proti Nizozemí, č. stížnosti 8978/80

článku 10 Listina základních práv a svobod⁷⁵ stanovuje, že každý má právo na ochranu před neoprávněným zásahem do soukromého a rodinného života.

Nejčastěji se Soud zabývá v případě porušení článku 8 Úmluvy otázkami práv dítěte a rodičovstvím, instituty náhradní rodinné péče, práva dítěte znát svůj původ a nebýt diskriminováno dle svého původu. Nezanedbatelnou část judikatury tvoří opakované rozsudky zabývající se problematikou nepřiměřené délky řízení.

Ve vztahu k České republice vydal Soud již více než deset (10) rozsudků týkajících se zásahů do soukromého a rodinného života, tedy téměř jednu desetinu všech rozhodnutí ve vztahu k občanům ČR (viz. příloha číslo 1).⁷⁶

3.1 Právo rodičů na styk s dětmi

3.1.1 Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva

Právo rodičů na styk s dítětem je základním prvkem rodinného života a jako takové je řazeno k základním lidským právům. Této skutečnosti odpovídá i bohatá judikatura Soudu v dané oblasti, a to i ve vztahu k ČR, kde je předmětem převážné části rozhodnutí v oblasti rodinného práva.

Vzorovým příkladem porušení práva na kontakt s dítětem je případ Fiala proti České republice.⁷⁷ Stěžovateli se v manželství narodily dvě děti, M.F. a T.F, které byly dohodou rodičů v souvislosti s rozvodem svěřeny do péče matky. Otcí byla uložena povinnost platit výživné a právo na styk s dětmi v přesně stanovených termínech. Matka dohodu opakovaně porušovala a odmítla i snahu o rodinnou terapii, následkem čehož bylo zahájeno řízení o vymezení rodičovské odpovědnosti. Za těchto okolností soud z vlastního podnětu nařídil mezitímní opatření, kterým přiznal stěžovateli právo na styk s dětmi každý druhý víkend. Stěžovatelovo právo bylo následně zrušeno rozsudkem soudu. ESLP uznal, že státní orgány musely řešit velmi složitou situaci, která vyplynula především z napjatých vztahů mezi rodiči a z pochybného a agresivního jednání stěžovatele. Nedostatečná spolupráce mezi rodiči ale nemohla zprostit státní orgány jejich povinnosti učinit všechna vhodná opatření k zajištění rodinných vztahů. ESLP konstatoval, že vnitrostátní soudy nespĺnily v této věci rozumné

⁷⁵ *Usnesení* předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součástí ústavního pořádku České republiky

⁷⁶ *European Court of Human Rights : Reports* [online]. 1. ledna 2009 [cit. 25. listopadu 2010]. Country statistics 1959-2009. Dostupné na <<http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/B21D260B-3559-4FB2-A629-881C66DC3B2F/0/CountryStatistics01012009.pdf>>

⁷⁷ Rozhodnutí ESLP ze dne 18.června 2006, Fiala proti České republice, č.stížnosti 26141/03; obdobně rozhodnutí ESLP ze dne 18.července 2006, Reslová proti České republice, č. stížnosti 7550/04

očekávání. Řízení o výkonu rozhodnutí vedlo pouze k jednomu formálnímu varování matky, nebyly zorganizovány rodinné terapie, ani uloženy pokuty. Přestože si byl Soud vědom nevhodného chování stěžovatele a nenašel na rozhodování vnitrostátních orgánů chybu, dospěl k rozhodnutí, že české orgány nevyvinuly přiměřené a efektivní úsilí k vynucení stěžovatelova práva na styk s dětmi.

Ve srovnatelných případech ve věci *Zavřel proti České republice*⁷⁸ a *Koudelka proti České republice*⁷⁹ rozhodl Soud obdobně a navíc konstatoval porušení článku 8 v souvislosti s tolerantním přístupem vnitrostátního soudu vůči matce a spoléháním se na nemožnost obnovení vztahu dítěte s otcem v důsledku uplynutí času.

Oproti výše uvedeným rozhodnutím Soud ve věci *Pedovič proti České republice*⁸⁰ konstatoval, že vnitrostátní soudy nejsou všemocné, a to zejména tehdy, kdy v rodinných sporech mají co do činění s rodiči, kteří nejsou schopni překonat svou nevraživost a přehlížejí zájmy dítěte.

3.1.2 Aktuální právní úprava v České republice

Právo rodičů na styk s dětmi patří mezi základní lidská práva chráněná normami s nejvyšší právní silou. Listina základních práv a svobod přiznává rodičům právo na péči o děti a jejich výchovu, zatímco dětem přiznává právo na rodičovskou výchovu a péči. Tato práva mohou být proti jejich vůli omezena pouze rozhodnutím soudu a na základě zákona.⁸¹ Také Úmluva o právech dítěte⁸², která je na základě článku 10 Ústavy⁸³ součástí právního řádu, přiznává dítěti právo na udržování pravidelných osobních kontaktů s oběma rodiči. To neplatí v případě, že by pravidelný kontakt byl v rozporu se zájmy dítěte.

*„Právo rodiče se s dítětem osobně a pravidelně stýkat je jeho základním právem ve vazbě na rodičovskou zodpovědnost a rodičovství vůbec.“*⁸⁴ Aby mohl rodič vykonávat práva a povinnosti vyplývající z rodičovské zodpovědnosti, musí mít možnost se s dítětem

⁷⁸ Rozhodnutí ESLP ze dne 19. ledna 2007, *Zavřel proti České republice*, č. stížnosti 14044/05

⁷⁹ Rozhodnutí ESLP ze dne 20. července 2006, *Koudelka proti České republice*, č. stížnosti 1633/05

⁸⁰ Rozhodnutí ESLP ze dne 18. června 2006, *Pedovič proti České republice*, č. stížnosti 27145/03

⁸¹ Článek 32 odst. 4 usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky

⁸² Článek 9 odst. 3 sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb., o přijetí Úmluvy o právech dítěte

⁸³ Zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů

⁸⁴ HADERKA, Jirí. Rodičovská zodpovědnost a související otázky od účinnosti zákona č. 91/1998 Sb. *Právní praxe*, 1998, roč. 6, č. 8, s. 482 n.

pravidelně stýkat a výchovně na něj působit.⁸⁵ Zákon o rodině zakotvuje povinnost soudu dbát o to, aby bylo respektováno právo dítěte na péči obou rodičů a udržování pravidelného osobního styku s nimi a zároveň právo druhého rodiče, jemuž nebude dítě svěřeno do péče, na pravidelnou informaci o dítěti.⁸⁶ Přestože dohoda o styku rodičů s dítětem nepotřebuje schválení soudu, vyžaduje-li to zájem na výchově dítěte a poměry v rodině, soud kontakt rodičů s dítětem upraví. Samotná úprava styku je vymezena v následujícím ustanovení zákona o rodině. Pokud je opakovaně a bezdůvodně bráněno oprávněnému rodiči v kontaktu s dítětem, je tato skutečnost považována za změnu poměrů, jež vyžaduje nové rozhodnutí o výchovném prostředí. Je-li to v zájmu dítěte, je soud oprávněn omezit styk dítěte s rodičem nebo jej i zakázat.⁸⁷ Nicméně jak prohlásil Ústavní soud „...není – ani při plném respektu k právům samotných nezletilých – zákonného, tím méně pak ústavně právního důvodu k tomu, aby rodiči, v jehož přímé péči nezletilé dítě není, byl styk s ním zakázán, resp. nepřiměřeně omezen...”⁸⁸

Zákon nestanovuje žádný vzor pro rozhodnutí soudu o výchově nebo kontaktu dítěte s druhým rodičem. Proto je nezbytné vždy vycházet z konkrétní situace a na základě jejího zhodnocení rozhodovat. Soud přihlíží zejména k citové orientaci a zázemí dítěte, výchovné schopnosti a odpovědnosti rodiče, stabilitě budoucího výchovného prostředí, ke schopnosti rodiče dohodnout se na výchově dítěte s druhým rodičem, k citovým vazbám dítěte na sourozence, prarodiče a další příbuzné a též k hmotnému zabezpečení ze strany rodiče, a to včetně bytových poměrů.⁸⁹ K této skutečnosti se vyjádřil i Ústavní soud, který prohlásil, že „úpravu styku není možné podříditi neschopnosti rodičů dohodnout se. Chování otce a jeho snaha o co možná nejčastější styk s nezletilým nemůže být použita proti němu. Je a stále zůstává rodičem se všemi právy a povinnostmi z tohoto vztahu vyplývajícími. Jeho chování nemůže být použito jako argument k omezení rozsahu jeho styku s nezletilým dítětem.“⁹⁰

3.1.3 Dílčí závěr

ESLP ve svých rozhodnutích týkajících se práva rodičů na styk s dítětem neshledal žádné nedostatky v české právní úpravě tohoto institutu. Porušení článku 8 Úmluvy Soud

⁸⁵ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině; Zákon o registrovaném partnerství: komentář*. 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009. s. 105 - 114

⁸⁶ § 26 odst.4 věta druhá zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

⁸⁷ § 27 tamtéž

⁸⁸ Usnesení Ústavního soudu České republiky ze dne 8. června 2004, sp. zn. I. ÚS 315/03

⁸⁹ § 26 odst.4 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

⁹⁰ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 17. ledna 2006, sp. zn. I. ÚS 238/05

spatřoval pouze v jednání odpovědných státních orgánů, kdy přestože vnitrostátní soudy nejsou všemocné, nevyvinuly dle jeho názoru adekvátní a efektivní úsilí k tomu, aby vynutily právo rodiče na kontakt s dítětem.

Soud opakovaně⁹¹ prohlásil, že v případech výkonu rozhodnutí v oblasti rodinného práva je nezbytné, aby státní orgány přijaly veškerá nutná opatření k usnadnění výkonu rozhodnutí, jež je možno rozumně požadovat v konkrétní situaci. V těchto situacích není možné ani vyloučit použití sankce vůči rodiči, se kterým děti žijí a který brání ve výkonu rozhodnutí. Na citované rozhodnutí Soudu reagoval český zákonodárce již v roce 2000, kdy novelou občanského soudního řádu⁹² došlo k rozšíření možnosti postihu osob, které se odmítají podrobit soudnímu rozhodnutí nebo neplní soudem schválenou dohodu o výchově nezletilých dětí a o úpravě styku s nimi.

Soud vytýkal českým státním orgánům především línost a zdlouhavost řízení. Dle názoru Soudu se zřejmě státní orgány spoléhaly na to, že spor bude vyřešen pouhým uplynutím času a obnova vztahů rodiče s dítětem již nebude možná. V této souvislosti lze odkázat na rozhodnutí Soudu ve věci Ignaccolo-Zenide, ve kterém Soud konstatoval, že „...ve věcech týkajících se opětovného sjednocení dětí s jejich rodiči je adekvátnost opatření nutné posuzovat podle rychlosti jejich implementace, přičemž takovéto případy vyžadují rychlé jednání, protože běh času může vést k nenapravitelným důsledkům pro vztahy mezi dětmi a rodičem, který s nimi nežije.”⁹³ O problematice porušení ustanovení Úmluvy v důsledku nepřiměřené délky řízení bude pojednáno v následující kapitole.

3.2 Problematika délky řízení v rodiněprávních věcech

3.2.1 Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva

Na základě článku 6 Úmluvy má každý právo na to, aby jeho záležitost byla „...v přiměřené lhůtě projednána nezávislým a nestranným soudem, zřízeným zákonem, který rozhodne o jeho občanských právech nebo závazcích....” Smyslem tohoto požadavku je zejména zajistit, aby v přiměřené lhůtě a na základě rozhodnutí soudu byl ukončen stav

⁹¹ Rozhodnutí ESLP ze dne 25.ledna 2000, Ignaccolo-Zenide proti Rumunsku, č.stížnosti 31679/96 a rozhodnutí ESLP ze dne 24.dubna 2003, Sylvester proti Rakousku, č. stížnosti 36812/97 a 40104/98

⁹² Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění zákona č. 30/2000 Sb. účinném ke dni 1.1.2001

⁹³ Rozhodnutí ESLP ze dne 25.ledna 2000, Ignaccolo-Zenide proti Rumunsku, č.stížnosti 31679/96

nejistoty, v němž se stěžovatel ohledně svého civilněprávního postavení nachází.⁹⁴

Soud v těchto případech zpravidla vychází ze svého ustáleného case-law⁹⁵, podle kterého musí být přiměřenost délky řízení stanovena podle okolností případu s ohledem na složitost případu, jednání stěžovatele a kompetentních orgánů. Větší důraz je zpravidla kladen na případy, kdy se jedná o statut stěžovatele, tedy například rozvodové řízení nebo případy péče o dítě. Je proto velmi důležité, aby byly záležitosti týkající se péče o dítě projednávány rychle, přičemž průtahy v jednom stadiu řízení lze tolerovat jen tehdy, pokud není celková délka řízení nepřiměřená.⁹⁶ Obecně lze říci, že Soud považuje délku řízení přesahující šest (6) let za nepřiměřenou.⁹⁷

Česká republika se řadí mezi evropské státy s neúnosnou dobou trvání soudních řízení. Tuto skutečnost odráží i počet stížností českých občanů k Soudu pro porušení článku 6 Úmluvy v důsledku nepřiměřené délky trvání soudního řízení. Ke konci roku 2009 se jednalo o 76 stížností, což v celkovém počtu podaných stížností občanů České republiky činí téměř 52%.⁹⁸ Ve vzorovém rozsudku *Voleský proti České republice*⁹⁹ byl porušen článek 6 Úmluvy v řízení o přiznání práva na rodiče styk s dítětem.¹⁰⁰

Stěžovateli se v manželství narodil syn L.V. Manželé žili odděleně a syn se nacházel u stěžovatele. Matka podala žádost o rozvod a návrh na úpravu výchovy a výživy nezletilého, s čímž stěžovatel nesouhlasil. Na návrh matky byl syn předběžným opatřením svěřen do její výchovy. Vzhledem k tomu, že stěžovatel předběžné opatření nerespektoval, byl proveden výkon rozhodnutí odnětím dítěte a předáním matce, s kterou od té doby žije. Stěžovatel opakovaně informoval soud o porušování jeho práva na styk s dítětem, následný výkon rozhodnutí však nebyl z důvodu psychického stavu dítěte proveditelný. Meritorním rozsudkem byl syn svěřen do výchovy matce, přičemž stěžovateli bylo přiznáno právo na styk s dítětem a určena výše výživného. Stěžovatel napadl rozsudek odvoláním, kdy napadal především nečinnost soudu a požadoval výkon předběžného opatření týkajícího se jeho práva rodiče na kontakt s dítětem. Krajským soudem byl potvrzen výrok okresního soudu o svěřeni dítěte do výchovy matce, zvýšena částka výživného a zakázán kontakt stěžovatele se synem

⁹⁴ ČAPEK: *Evropská Úmluva ...*, s.164

⁹⁵ Rozhodnutí ESLP ze dne 13.července 1983, Zimmermann a Steiner proti Švýcarsku, č.stížnosti 8737/79 vycházející z předešlé judikatury Soudu

⁹⁶ Rozhodnutí ESLP ze dne 27.června 2000, Nuutinen proti Finsku, č.stížnosti 32842/96

⁹⁷ HRAZDIRA, Jan, KOLEČEK, Jan. *Nepřiměřená délka soudního řízení a možnosti obrany dle českého práva*. [online].eLAW.cz, 22.1.2010 [cit. 28. listopadu 2010]. Dostupné na <<http://www.elaw.cz/cs/ostatni/165-nepriemerena-delka-rizeni-ceske-pravo.html>>.

⁹⁸ Viz příloha č. 1

⁹⁹ Rozhodnutí ESLP ze dne 29.června 2004, Voleský proti České republice, č.stížnosti 63627/00

¹⁰⁰ Obdobně viz. rozhodnutí ze dne 26.dubna 2007, Patera proti České republice, č. stížnosti 25326/03

z důvodu psychického stavu dítěte. Stěžovatel následně podal dovolání i ústavní stížnost, v nichž si stěžoval na nečinnost soudu a nemožnost vyjádřit se ke znaleckému posudku z oboru psychologie. Nejvyšší soud zrušil výrok rozsudku týkající se zákazu styku stěžovatele s dítětem a věc vrátil Okresnímu soudu. Ústavní soud stížnost stěžovatele odmítl. Opětný návrh stěžovatele na vydání předběžného opatření o úpravě styku byl zamítnut s odůvodněním, že soudu není znám psychický stav dítěte a není možné vyloučit jeho traumatizaci opětným stykem se stěžovatelem, kterého již šest (6!) let neviděl. Poté byl vydán rozsudek příznávající stěžovateli právo na kontakt s dítětem, který se ale pro negativní postoj dítěte ke stěžovateli nepodařilo navázat.

Stěžovatel si před Soudem stěžoval na délku řízení o úpravě práv a povinností k nezletilému dítěti a na to, že nedošlo k výkonu soudních rozhodnutí týkajících se jeho práva na styk s dítětem. Soud ve svém odůvodnění odkázal na případ Nuutinen proti Finsku,¹⁰¹ ve kterém je zdůrazněna povinnost státních orgánů urychleně projednávat záležitosti týkající se péče o dítě. Soud předeslal, že posuzované období trvalo osm (8!) let a pět (5) měsíců na čtyřech (4) soudních instancích, přičemž upozornil zejména na prodlevy při předávání spisu a mezi jednotlivými jednáními. Soud připomněl, že to, co bylo pro stěžovatele v řízení v sázce, tedy přiznání práva na kontakt s dítětem, si vyžadovalo rychlé řešení, neboť plynutí času může mít pro vztah mezi dítětem a rodičem, který s ním nežije, nenapravitelné důsledky. Přerušování styku může totiž vést k rostoucímu odcizení dítěte ve vztahu k tomuto rodiči. S ohledem na výše uvedené Soud shledal celkovou délku řízení za nepřiměřenou a konstatoval porušení článku 6 Úmluvy.

3.2.2 Aktuální právní úprava v České republice¹⁰²

V českém právním řádu je právo na přiměřenou délku řízení zakotveno na ústavní úrovni v Listině základních práv a svobod, ve které se stanoví, že každý má právo domáhat se stanoveným postupem svého práva u nezávislého a nestranného soudu, který je povinen věc projednat bez zbytečných průtahů. Obecně je možné říci, že délka řízení překračující šest (6) let je považována za nepřiměřenou.¹⁰³ V případě vzniku škody v důsledku nezákonného rozhodnutí soudu nebo nesprávného úředního postupu má poškozený právo na náhradu

¹⁰¹ Rozhodnutí ESLP ze dne 27. června 2000, Nuutinen proti Finsku, č. stížnosti 32842/96, viz. výše

¹⁰² HRAZDIRA, KOLEČEK: *Nepřiměřená délka soudního řízení a možnosti obrany dle českého práva*. Dostupné na <<http://www.elaw.cz/cs/ostatni/165-nepriemerena-delka-rizeni-ceske-pravo.html>>.

¹⁰³ ČERNÝ, Petr, STAVĚLÍK, Petr. Vliv Evropského soudu pro lidská práva na řízení před Ústavním soudem. *Právní rozhledy*, 2006, roč. 14, č. 5, s. 185 - 188

škody.¹⁰⁴

Osoba, která se domnívá, že byla na svých právech zkrácena v důsledku nepřiměřené délky soudní řízení má možnost podat předsedovi příslušného soudu dle ustanovení § 164 zákona o soudech a soudcích¹⁰⁵ stížnost na průtahy v řízení. Od 1.srpna 2004 bylo do tohoto zákona zakotveno i právo účastníka, který se domnívá, že v řízení dochází k průtahům, podat návrh soudu, aby určil lhůtu pro provedení konkrétního procesního úkonu. Dospěje-li příslušný soud k závěru, že návrh je oprávněný, určí lhůtu pro provedení konkrétního procesního úkonu, kterou je soud příslušný k provedení úkonu vázán.¹⁰⁶

Podmínky odpovědnosti státu za vzniklou škodu upravuje speciální zákon o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem.¹⁰⁷ Za nesprávný úřední postup se považuje dle uvedeného zákona nejen porušení povinnosti vydat rozhodnutí v zákonem stanovené lhůtě, ale není-li taková lhůta stanovena i porušení povinnosti vydat rozhodnutí v lhůtě přiměřené.¹⁰⁸ Poškozený, jehož řízení trvalo nepřiměřeně dlouhou dobu, má právo domáhat se za zákonem stanovených podmínek náhrady škody. Dříve bylo možné požadovat náhradu škody až po předběžném uplatnění nároku a bezvýsledném, příp. neúplném uspokojení nároku.¹⁰⁹ Novelou č. 160/06 Sb., s účinností od 27. dubna 2006, byla zakotvena možnost požadovat zadostiučinění za vzniklou nemajetkovou újmu i bez splnění výše uvedených podmínek. Tím bylo poškozenému přiznáno právo na náhradu nemajetkové škody, kterou je zejména v případech řízení týkajících se péče o dítě velmi obtížné vyčíslit i prokázat.

K této věci se vyjádřil i Ústavní soud ve svém nálezu, kdy v souladu s ustáleným case-law¹¹⁰ Soudu konstatoval, že „...*při zkoumání práva na projednání věci v přiměřené lhůtě dle čl. 38 odst. 2 LZPS a článku 6 odst. 1 Úmluvy je třeba vzít v úvahu nejen chování, resp. nečinnost na straně soudu, ale též chování stěžovatele, pokud jde o jeho přístup, a konečně půjde i o složitost samotného předmětu sporu.*“¹¹¹

¹⁰⁴ Článek 38 odst. 2 ve spojení s článkem 36 usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky

¹⁰⁵ Zákon č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů, ve znění pozdějších předpisů

¹⁰⁶ § 174a tamtéž

¹⁰⁷ Zákon č. 82/1998 Sb., zákon o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem, ve znění pozdějších předpisů

¹⁰⁸ § 13 odst.1 tamtéž

¹⁰⁹ § 15 tamtéž

¹¹⁰ Viz. rozhodnutí ESLP ze dne 13.července 1983, Zimmermann a Steiner proti Švýcarsku, č.stížnosti 8737/79 vycházející z předešlé judikatury Soudu

¹¹¹ Nález Ústavního soudu ze dne 12.května 1999, sp.zn. II ÚS 445/98

3.2.3 Dílčí závěr

Do českého právního řádu bylo ve snaze o zefektivnění a zrychlení průběhu soudního řízení zavedeno několik nových procesních institutů. O jejich souladu s dosavadní štrasburskou judikaturou se Soud zabýval ve svém rozhodnutí ve věci František Vokurka proti České republice ze dne 16. října 2007.¹¹²

Jak již bylo uvedeno, jedná se zejména o návrh na určení lhůty k provedení procesního úkonu, jež byl do právního řádu zakotven s úmyslem zaručit na vnitrostátní úrovni právo na řízení v přiměřené lhůtě. Tento návrh na určení lhůty k provedení procesního úkonu však může být podán pouze poté, kdy žadatel nejdříve podal příslušnému orgánu státní správy soudu stížnost na průtahy v řízení, a tento orgán jeho stížnosti nevyhoví. ESLP upozornil, že tento způsob vedení řízení se liší od právních úprav v jiných evropských zemích, např. od rakouského zákona o organizaci soudů, který umožňuje přímé podání takového návrhu.¹¹³

Od roku 2006 má osoba, která se domnívá, že byla poškozena nepřiměřenou délkou řízení, nárok i na přiměřené zadostiučinění za vzniklou nemajetkovou újmu. Tento nárok musí být nejprve uplatněn u státních orgánů, většinou u Ministerstva spravedlnosti ČR.¹¹⁴ ESLP sice poznamenal, že tento postup se liší od postupů zavedených v jiných smluvních státech, například v Polsku, na Slovensku nebo v Itálii, kde se stížnost podává přímo soudu, nicméně i tento způsob může snížit počet žalob u soudů prvního stupně a v případě nesouhlasu s rozhodnutím Ministerstva spravedlnosti umožňuje podat žalobu k soudu, která může být následně napadnuta odvoláním a ústavní stížností.¹¹⁵

ESLP vyvodil, že „...nápravu zavedenou do českého právního systému zákonem č. 82/1998 Sb., ve znění pozdějších předpisů, lze považovat za účinný a dostupný právní prostředek nápravy pro případ překročení přiměřené lhůty v každém soudním řízení, na které se vztahuje článek 6 odst. 1 Úmluvy.“¹¹⁶ Do budoucna tak bude Soud postup dle citovaného ustanovení zásadně považovat za prostředek, který je nutno (neúspěšně) vyčerpat před tím, než mu bude předložena stížnost pro porušení Úmluvy.¹¹⁷

¹¹² Rozhodnutí ESLP ze dne 16. října 2007, František Vokurka proti České republice, č. stížnosti 40552/02

¹¹³ Tamtéž, bod 54

¹¹⁴ Viz. zákon č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem, ve znění pozdějších předpisů

¹¹⁵ Rozhodnutí ESLP František Vokurka proti České republice..., bod 60-61

¹¹⁶ Tamtéž, bod 65

¹¹⁷ HRAZDIRA, KOLEČEK: *Nepřiměřená délka soudního řízení a možnosti obrany dle českého práva..* Dostupné na <<http://www.elaw.cz/cs/ostatni/165-nepriemerena-delka-rizeni-ceske-pravo.html>>.

Dle zpráv Ministerstva spravedlnosti¹¹⁸ předkládaných Radě Evropy o implementaci rozsudků Soudu do českého právního řádu došlo k několika změnám v občanském soudním řádu a zákoně o sociálně-právní ochraně dětí.¹¹⁹ V oblasti řízení péče soudu o nezletilé, výkonu rozhodnutí o výchově nezletilých dětí a kooperace místních orgánů v exekučním řízení byly přijaty změny s cílem zajistit urychlení rozhodovacího procesu, rozvinout možnost zprostředkování smírného řešení sporů mezi rodiči a zdůraznit povinnost soudů vzít v úvahu názor dítěte. Ve věcech týkajících se nezletilých dětí (s výjimkou případů domácího násilí) mohou nyní soudy přerušit řízení až na tři (3) měsíce a uložit stranám účast na mimosoudním smířčím nebo mediačním jednání nebo na rodinné nebo jiné vhodné terapii.¹²⁰ Ve věcech péče soudu o nezletilé byla také zakotvena možnost výkonu rozhodnutí uložením pokut nebo odnětím dítěte při neplnění povinností, jež jsou stanoveny v rozsudku o styku rodičů, prarodičů a sourozenců s dítětem, výchově dítěte nebo navrácení dítěte.¹²¹

Pro úplnost je třeba dodat, že problematika nepřiměřené délky řízení před českými soudy bývá ospravedlňována dlouhotrvajícím přetížením českých soudních orgánů. Tento argument se však zpravidla neuznává jako omluva pro neúnosnou délku soudních řízení, neboť stát je povinen zorganizovat si svou soudní soustavu tak, aby byly soudy schopny splnit požadavek vyplývající z článku 6 Úmluvy.¹²²

3.3 Umístění dětí do ústavní péče s ohledem na sociální a zejména bytovou situaci

3.3.1 Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva

Ve vztahu k ČR byl Soud nucen zabývat se i stížnostmi pro porušení článku 8 Úmluvy, které bylo zapříčiněno odebráním dětí ze sociálních důvodů. Vnitrostátní orgány mají zpravidla povinnost poskytovat právům na soukromý a rodinný život ochranu a zároveň nesmějí, kromě zákonem stanovených případů, do těchto práv zasahovat. V následujícím případě se však jedná o situaci, kdy byl stát naopak povinen svou činností vytvořit podmínky k naplňování práva na rodinný život.

¹¹⁸ Council of Europe : *Execution of Judgements of the European Court of Human Rights* [online]. 1998 [cit. 28. listopadu 2010]. Current state of execution. Dostupné na <http://www.coe.int/t/DGHL/MONITORING/EXECUTION/Reports/Default_EN.asp?dv=1&StateCode=CZE&OrderBy=JudgmentOf>.

¹¹⁹ Zákon č. 295/2008 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, účinném ke dni 1. října 2008

¹²⁰ § 273 zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

¹²¹ § 176 odst. 3 tamtéž.

¹²² ČAPEK: *Evropská Úmluva ...*, s. 166

Problematikou umístění dětí do ústavní péče se Soud zabýval ve věci Wallová a Walla proti České republice.¹²³ Jednalo se o případ, kdy byla nařízena ústavní výchova dětí manželů Wallových z toho důvodu, že děti nežili v uspokojivých bytových podmínkách.

Stěžovatelé jsou rodiče pěti (5) dětí, které byly předběžným opatřením na návrh odboru sociální péče s odůvodněním, že rodina nemá stále vhodné ubytování, předány do péče dětských domovů. Okresní soud ve svém rozhodování vycházel ze skutečnosti, že pan Walla nemá stále zaměstnání a že jeho manželka, která je nezaměstnaná, nesplnila formality pro přiznání sociálních příspěvků. Protože manželé prokazatelně nevyvinuli dostatečné úsilí k překonání svých materiálních problémů a pořízení bydlení pro svou rodinu, usoudil okresní soud, že nejsou schopni řádně vychovávat své děti. Také bylo zjištěno, že rodiče neprojevovali po dobu nejméně šesti (6) měsíců o děti opravdový zájem. Proto následně okresní soud na návrh příslušného orgánu sociálně-právní ochrany rozhodl o osvojení dvou nemladších dětí a to bez souhlasu rodičů. Odvolací soud rozsudek potvrdil a uvedl, že i když pobyt dětí ve výchovném zařízení nepředstavuje ideální řešení a znamená vážný zásah do práv rodičů a dětí, mají tam děti zajištěny hmotné potřeby, a to v situaci, kdy rodiče přistupují k plnění svých rodičovských povinností nedbale. Pokud rodiče v budoucnu vyvinou skutečnou snahu o zajištění nezbytných životních podmínek a vytvoří stabilní rodinné prostředí, bude ústavní výchova nad třemi (3) nejstaršími dětmi v budoucnu zrušena. Ústavní soud zamítl ústavní stížnost manželů Wallových s odůvodněním, že se jednalo o jediné možné řešení, které bylo v souladu se zákonem a v zájmu dětí. Na nejstarší dítě se v průběhu soudních sporů přestalo z důvodu nabytí zletilosti vztahovat nařízení o péči. Prostřední dvě děti se mohly po šesti (6) letech vrátit k rodičům, neboť byla překonána nepříznivá sociální situace rodičů a zanikly důvody pro odebrání dětí. Nejmladší dvě děti zůstaly, dle dostupných informací, v náhradní rodině.

Manželé Wallovi namítali u Soudu porušení svého práva na respektování rodinného života v důsledku odloučení od svých dětí a nedostatečnou pomoc ze strany vnitrostátních orgánů. Soud nejprve konstatoval, že opatření spočívající v rozdělení rodiny je velmi citelným zásahem do práva na respektování rodinného života, neboť pro rodiče a děti je právo být spolu, dle ustálené judikatury Soudu,¹²⁴ základním prvkem rodinného života. Opatření o odebrání dětí se tedy musí zakládat na dostatečně závažných důvodech. S ohledem na skutečnost, že výchovné a citové schopnosti stěžovatelů nebyly nikdy zpochybněny a

¹²³ Rozhodnutí ESLP ze dne 26.října 10.2006, Wallová a Walla proti České republice, č. stížnosti 23848/04

¹²⁴ Rozhodnutí ESLP ze dne 26.února 2002, Kutzner proti Německu, č. stížnosti 46544/99

nevyhovující obydlí bylo jediným důvodem pro odebrání dětí, jednalo se dle Soudu pouze o materiální nedostatek, který mohly vnitrostátní orgány napravit jiným způsobem než úplným rozdělením rodiny, což je nejkrajnější řešení, které má státní orgán použit pouze v těch nejzávažnějších případech. Jak již soud rozhodl ve výše citované věci Kurtzner proti Německu,¹²⁵ „...*jakmile je prokázána existence rodinného vztahu, musí stát v zásadě jednat tak, aby se tento vztah mohl rozvíjet, a přijmout vhodná opatření za účelem sloučení rodiče s dítětem*“. Soud se domnívá, že orgány sociálně-právní ochrany jsou povinny pomoci osobám v nesnázích, vést jejich kroky a poskytnout jim rady mimo jiné i o různých druzích sociálních obtíží a jejich řešení. V daném případě měly vnitrostátní orgány možnost dohlédnout na životní a hygienické podmínky, v nichž se stěžovatelé nacházeli, a měly jim zejména poskytnout radu o postupu, jakým by sami zlepšili svou životní situaci a našli řešení svých problémů. Takový přístup by ostatně býval byl i v souladu s českou právní úpravou sociální pomoci. S ohledem na všechny tyto skutečnosti Soud rozhodl, že i když důvody uplatněné českými orgány byly relevantní, neodůvodňují tak závažný zásah do rodinného života stěžovatelů, jakým bylo odebrání dětí a jejich umístění do ústavní výchovy. Proto Soud prohlásil, že byl porušen článek 8 Úmluvy. Obdobně soud judikoval i v dalším případě Havelka a ostatní proti České republice.¹²⁶

3.3.2 Aktuální právní úprava v České republice

Česká republika, jakožto signatářský stát Úmluvy o právech dítěte,¹²⁷ prohlásila, že rodina jako základní jednotka společnosti a přirozené prostředí pro růst a blaho všech svých členů a zejména dětí, musí mít nárok na potřebnou ochranu a takovou pomoc, aby mohla beze zbytku plnit svou úlohu ve společnosti v zájmu plného a harmonického rozvoje osobnosti. Děti musí vyrůstat v rodinném prostředí, v atmosféře štěstí, lásky a porozumění.¹²⁸ Tomuto prohlášení plně odpovídá znění Listiny, které zakotvuje zákonnou ochranu rodiny a právo rodičů pečujících o děti požadovat pomoc od státu.¹²⁹

Ústavní výchova je druhem náhradní kolektivní péče o dítě. Umístění dítěte do ústavní

¹²⁵ Tamtéž

¹²⁶ Viz. rozhodnutí ESLP ze dne 21. června 2007, Havelka a ostatní proti České republice, č. stížnosti 23499/06

¹²⁷ Jak již bylo uvedeno výše, Úmluva o právech dítěte se na základě článku 10 Ústavy stala součástí českého prvního řádu.

¹²⁸ Preambule Úmluvy o právech dítěte

¹²⁹ Viz. článek 32 usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky

výchovy lze považovat za nejzávažnější zásah do výkonu rodičovské zodpovědnosti.¹³⁰

Je-li výchova dítěte vážně ohrožena nebo vážně narušena a jiná výchovná opatření nevedla k nápravě, nebo jestliže z jiných závažných důvodů nemohou rodiče výchovu dítěte zabezpečit, může soud nařídit ústavní výchovu nebo dítě svěřit do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Jestliže je to v zájmu nezletilého nutné, může soud tato opatření nařídit i v případě, že jiná výchovná opatření nepředcházela. Soud je v uvedeném případě před nařízením ústavní výchovy povinen zkoumat, zda výchovu dítěte nelze zajistit náhradní rodinnou péčí. Pominou-li pro nařízení ústavní výchovy její důvody, soud tuto formu náhradní kolektivní výchovy zruší.¹³¹ Povinnost sledovat dodržování práv dítěte v zařízeních pro výkon ústavní výchovy a zjišťovat, zda trvají důvody pro pobyt v tomto zařízení, byla uložena příslušnému obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností.¹³²

Možnost soudu rozhodnout bez souhlasu rodičů o osvojení dítěte upravuje zákon o rodině v ustanovení §68 odst.1 písm. a) kdy stanoví, že pokud jsou zákonnými zástupci osvojovaného dítěte rodiče, není třeba jejich souhlasu, jestliže po dobu nejméně šesti (6) měsíců soustavně neprojevovali opravdový zájem o dítě, zejména tím, že pravidelně dítě nenavštěvovali, neplnili pravidelně a dobrovolně vyživovací povinnosti k dítěti a neprojevují snahu upravit si v mezích svých možností své rodinné a sociální poměry tak, aby se mohli osobně ujmout péče o dítě.

3.3.3 Dílčí závěr

Dle statistik úřadů i ochránců lidských práv až polovina dětí končí v ústavech z důvodu sociálních problémů svých rodičů.¹³³ Jedna z předcházejících verzí nového občanského zákoníku ve své důvodové zprávě¹³⁴ nově upravovala případy, kdy výslovně stanovila, že za dostatečný důvod k nařízení ústavní výchovy nelze považovat pouze nedostatečné bytové

¹³⁰ RADVANOVÁ, Senta, ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Kurs občanského práva: Instituty rodinného práva*. Praha: C.H.Beck, 1999. s. 146

¹³¹ § 46 odst.1,2 zák.č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

¹³² § 29 zák.č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

¹³³ *Příliš mnoho dětí do ústavní péče*: reportáž [online]. Česká televize, 3.června 2010 [cit. 8. prosince 2010]. Dostupné na <<http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/210411000100603-udalosti/obsah/116593-kocab-nejmin-polovina-deti-je-z-rodin-odebrana-protipravne/>>.

¹³⁴ *Novela občanského zákoníku včetně rodinného práva* [online]. Liga lidských práv [cit. 8. prosince 2010]. Dostupné na <http://www.llp.cz/_files/file/Novela%20ob%20%C4%8Dansk%C3%A9ho%20z%C3%A1kon%C3%ADku%20v%C4%8Detn%C4%9B%20rodinn%C3%A9ho%20pr%C3%A1va.pdf>.

nebo majetkové poměry rodičů dítěte. V aktuálním znění vládního návrhu však bylo toto ustanovení vypuštěno.¹³⁵

Nezbývá proto, než se plně přiklonit k názoru Doc. Králíčkové, která ve svém díle uvedla, že „... *propracovaný systém institutů náhradní péče o děti je ve svém důsledku kontraproduktivní, neboť potírá význam přirozené rodiny. Jde však o komplexní problematiku: nejen o zákon a jeho ústavně konformní interpretaci a aplikaci, ale i o prevenci, pomoc, doprovázení, sociální práci. Také o peníze. Pěstounská péče je státem financována. Ústavní péče taktéž. Je otázkou, zda by obecní byt poskytnutý bezúplatně, resp. za únosné nájemné, rodině v krizi po dobu např. nezletilosti dětí stát v konečném důsledku finančně (ne)zatížil méně, než vynaloží na dávky pěstounské péče, resp. péči ústavní, včetně ústavní péče zajišťované v zařízeních pro děti vyžadující okamžitou pomoc.*“¹³⁶

Pro úplnost je zapotřebí poznamenat, že Česká republika je vázána plněním mezinárodních smluv¹³⁷ i v oblasti bydlení, ze kterých vyplývá zejména povinnost státu vytvořit takové podmínky, aby si každý mohl zajistit slušné a odpovídající bydlení. Tuto povinnost však není možné ze strany jednotlivce vymáhat.

Podle názoru Veřejného ochránce práv v České republice neexistuje mechanismus, který by zajistil bydlení v závislosti na životní situaci jednotlivých osob nebo rodiny a zároveň bránil před naprostou ztrátou bydlení. Tato skutečnost je především alarmující v období hospodářské krize a současné deregulaci nájemného. Neexistence sociálního bydlení se týká zejména rodin s nízkými příjmy, tedy rodin, kde jeden z páru pobírá rodičovský příspěvek nebo je nezaměstnaný. Kritický stav bydlení jsou nuceni řešit rovněž rodiče-samoživitelé.¹³⁸

Dle zprávy Ministerstva pro místní rozvoj¹³⁹ se v současné době cílová skupina, pro kterou jsou určeny sociální byty,¹⁴⁰ rozšiřuje. V důsledku novelizace nařízení vlády¹⁴¹ byl

¹³⁵ *Reforma justice: Nový občanský zákoník* [online]. 2008 [cit. 8. prosince 2010]. Vládní návrh občanského zákoníku. Dostupné na <http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymce-storage/files/Vladni_navrh_obcanskeho_zakoniku_LRV_090430_final_s%20obsahem.pdf>.

¹³⁶ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *Lidskoprávní dimenze českého rodinného práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2009, s.121

¹³⁷ Například sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 14/2000 Sb.m.s., o Evropské sociální chartě; vyhláška ministra zahraničních věcí č.120/1976 Sb., o Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech

¹³⁸ Veřejný ochránce práv. *V České republice chybí sociální bydlení i zákon, který by ho upravoval* [online]. epravo.cz, 3.července 2009 [cit. 3. prosince 2010]. Dostupné na <<http://www.epravo.cz/top/clanky/v-ceske-republice-chybi-socialni-bydleni-i-zakon-ktery-by-ho-upravoval-57108.html>>.

¹³⁹ *Ministerstvo pro místní rozvoj ČR : Tiskové zprávy* [online]. 12. července 2010 [cit. 3. prosince 2010]. Dostupné na <<http://www.mmr.cz/Pro-media/Tiskove-zpravy/2010/Socialni-bydleni-bude-dostupnejsi-pro-vice-lidi>>.

¹⁴⁰ V českém právním řádu, kromě daňového vymezení, zatím neexistuje definice sociálního bydlení.

vytvořen právní rámec pro poskytování podpory na výstavbu finančně dostupných nájemních bytů pro osoby s nízkými příjmy, popřípadě s jiným handicapem. Sociální byty by tak měly být řešením pro tu skupinu obyvatel, kteří mají dlouhodobě nízký příjem anebo z důvodu finančních problémů přišli o bydlení.

¹⁴¹ Nařízení vlády č. 228/2010 Sb., kterým se mění nařízení vlády č. 333/2009 Sb., o podmínkách použití finančních prostředků Státního fondu rozvoje bydlení ke krytí části nákladů spojených s výstavbou sociálních bytů formou dotace právnickým a fyzickým osobám

4 Nejzásadnější rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva z oblasti rodinného práva

Judikatura Evropského soudu pro lidská práva, jež se vztahuje k článku 8 Úmluvy a chrání právo na respektování soukromého a rodinného života vytváří prostor pro nové lidskoprávní vnímání rodinného práva.¹⁴²

Rozhodnutí konstatující porušení článku 8 Úmluvy tvoří téměř pětinu¹⁴³ všech rozhodnutí Soudu. Ve skutečnosti se však bude jednat o podstatně větší skupinu, neboť zpravidla dochází ke konstatování porušení několika článků Úmluvy zároveň. Tato rozhodnutí představují významnou část štrasburské judikatury, jež zahrnuje téměř všechny oblasti rodinného práva.

Při výběru jednotlivých oblastí bylo přihlíženo k tématům, jež bývají v literatuře nejčastěji rozebírána v souvislosti se štrasburskou judikaturou. Na následujících stránkách proto bude rozebrána problematika práv dítěte ve vztahu k právům rodičů, a to zejména právo dítěte znát své rodiče a právo rodiče na výkon své rodičovské zodpovědnosti. Závěr kapitoly bude věnován oblasti svazků osob téhož pohlaví, jejich právům a povinnostem, která bývají tradičně zákonem vymezena pro manžele.¹⁴⁴

4.1 **Určení otcovství soudem**

4.1.1 Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva

S právem na rodinný život, které je Úmluvou chráněno jako jedno ze základních lidských práv, úzce souvisí i otázka určení otcovství a paternitních sporů. Touto problematikou se Soud detailně zabýval, což vyplývá z řady jeho rozsudků.¹⁴⁵

V případě Róžaňski proti Polsku¹⁴⁶ byl stěžovatelem polský občan, kterému se ze soužití s partnerkou narodil chlapec. Chlapcův otec byl v knize narození matrikou zaregistrován pod fiktivním jménem „Stanislaw F.” vytvořeným z prvního jména stěžovatele

¹⁴² KRÁLÍČKOVÁ: *Lidskoprávní dimenze ...*, s. 50

¹⁴³ Viz, příloha č. 1

¹⁴⁴ KRÁLÍČKOVÁ: *Lidskoprávní dimenze ...*, s. 13

¹⁴⁵ Rozhodnutí ESLP ze dne 27.října 1994, Kroon a ostatní proti Nizozemí, č. stížnosti 18535/91, rozhodnutí ESLP ze dne 7.dubna 2009, Kalacheva proti Rusku, č. stížnosti 3451/05

¹⁴⁶ Rozhodnutí ESLP ze dne 18.května 2006, Róžaňski proti Polsku, č. stížnosti 55339/00

a z příjmení matky. Vztah stěžovatele skončil a matka opustila společnou domácnost. Syna zanechala stěžovateli. Později matka svého syna odvezla a stěžovatel ztratil s dítětem kontakt. Stěžovatel podal žalobu, v níž se domáhal, aby bylo určeno otcovství k chlapci a tvrdil, že je jeho biologickým otcem. Následně stěžovatel požádal státního prokurátora, aby rovněž podal paternitní žalobu. Žádost byla odmítnuta s odůvodněním, že stěžovatel již požádal civilní soud, aby určil dítěti opatrovníka, který by jej zastupoval v řízení o určení otcovství. Dítě bylo vzato do veřejné péče z důvodu opakovaného zanedbání péče ze strany matky. Později matka prohlásila, že otcem dítěte je její nový partner. Rozhodnutím soudu byl nový partner uznán legitimním otcem dítěte a obnovena rodičovská práva matky. Stěžovatel se opakovaně domáhal, aby byl určen opatrovník k zastupování dítěte za účelem zahájení řízení o určení otcovství. Návrhy byly zamítnuty, neboť soud konstatoval, že stěžovatel není k žalobě oprávněn, jelikož legálním otcem dítěte je nový partner matky. Dle polské právní úpravy je k návrhu na určení otcovství oprávněna pouze matka, dítě nebo prokurátor. Stěžovatel nemá k dítěti přístup. Stěžovatel proto podal stížnost k Soudu pro porušení článku 8 Úmluvy.

Podle názoru Soudu stěžovatel svým jednáním prokázal evidentní zájem o dítě a závazek k dítěti, a to jak před jeho narozením, tak i po něm. Pokud tedy byla prokázána existence rodinné vazby k dítěti, je stát povinen jednat takovým způsobem, aby umožnil rozvoj této vazby, a zároveň musí vytvořit právní záruky, které umožní od okamžiku narození integraci dítěte do jeho rodiny.¹⁴⁷ Po posouzení polského právního řádu zjistil Soud absenci jakéhokoliv přímo dostupného postupu, jehož prostřednictvím mohl stěžovatel požadovat, aby jeho legální otcovství bylo určeno. Soud rovněž vycházel z relevantní judikatury Ústavního soudu Polska, který prohlásil, že nutnost souhlasu matky pro uznání otcovství na jedné straně a absence aktivní legitimace před soudem s cílem domoci se zákonného uznání otcovství na straně druhé vedou k situaci, kdy při absenci souhlasu matky bude biologický otec zbaven jakékoli možnosti vytvořit legální vazbu ke svému dítěti. Soud dále poznamenal, že státní orgány neučinily žádné kroky, jež by vedly ke skutečnému určení právního postavení dítěte, matky a stěžovatele. Stát dostatečně nezabezpečil stěžovatelovo právo na respektování rodinného života, a proto bylo Soudem konstatováno porušení článku 8 Úmluvy.

4.1.2 Aktuální právní úprava v České republice

Česká právní úprava otcovství je založena na tradičních právních domněnkách otcovství. Skutečnost, že je muž otcem dítěte, je možné předpokládat tehdy, pokud je naplněn

¹⁴⁷ Viz. rozhodnutí ESLP ze dne 26. května 1994, Keegan proti Irsku, č. stížnosti 16969/90

konkrétní skutkový základ domněnky otcovství.¹⁴⁸ Nelze-li považovat manžela matky za otce dítěte a nedošlo-li k určení otcovství souhlasným prohlášením rodičů před matričním úřadem nebo soudem, je možné podat návrh na určení otcovství soudem. K tomuto návrhu je oprávněno dítě, matka i muž, který o sobě tvrdí, že je otcem dítěte. Podání žaloby k určení otcovství není omezeno žádnou lhůtou. Soud má v tomto řízení z moci úřední povinnost zjišťovat všechny rozhodné skutečnosti vymezené zákonem.¹⁴⁹

4.1.3 Dílčí závěr

Právo domáhat se určení otcovství přiznala muži, který tvrdí, že je otcem dítěte, až tzv. velká novela zákona o rodině¹⁵⁰ s účinností od 1. srpna 1998. Tímto ustanovením bylo posíleno postavení muže, který se pokládá za otce dítěte, a to i proti vůli matky dítěte. Zároveň tím bylo i upevněno právo dítěte znát svůj původ a svou přirozenou rodinu.¹⁵¹

Přestože oblast určování otcovství prošla řadou změn,¹⁵² stále je otcovství určováno prostřednictvím jiných právních skutečností, tedy narozením dítěte v manželství, souhlasným prohlášením matky a muže, či rozhodnutím soudu. V době rozvoje genového inženýrství se však zdá vhodnějším založit rozhodnutí soudu o určení otcovství na genetické analýze. Tato úprava by zřejmě více odpovídala vývoji štrasburské judikatury,¹⁵³ ve které se Soud přiklání k názoru, že vnitrostátní soudy by měly interpretovat právní úpravu rodičovství ve světle vědeckého pokroku a jeho sociálních důsledků.¹⁵⁴ Soud dále připomíná, že respektování rodinného života vyžaduje, aby biologická a společenská realita měla přednost před zákonnou domněnkou, která by protirečila jak zjištěné skutečnosti, tak i přáním dotčených osob, aniž by byla někomu ke skutečnému prospěchu.¹⁵⁵

¹⁴⁸ RADVANOVÁ, ZUKLÍNOVÁ: *Kurs občanského práva...*, s. 77

¹⁴⁹ HRUŠÁKOVÁ: *Zákon o rodině...*, s. 261 - 276

¹⁵⁰ Zákon č. 91/1998 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

¹⁵¹ KRÁLÍČKOVÁ: *Lidskoprávní dimenze ...*, s.60

¹⁵² Viz. zákon č. 227/2006 Sb., o výzkumu na lidských embryonálních kmenových buňkách a souvisejících činnostech, jež vymezuje mj. umělé oplodnění

¹⁵³ KRÁLÍČKOVÁ: *Lidskoprávní dimenze ...*, s.60

¹⁵⁴ Rozhodnutí ESLP ze dne 9.listopadu 2006, Tavli proti Turecku, č. stížnosti 11449/02

¹⁵⁵ Rozhodnutí ESLP ze dne 27.října 1994, Kroon a ostatní proti Nizozemí, č. stížnosti 18535/91

4.2 Osvojení dítěte narozeného mimo manželství bez vědomí a proti vůli jeho otce

4.2.1 Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva

Úmluva chrání ve svém článku 8 rodinný život, který je v duchu přirozenoprávní koncepce nutné chápat jako rodinný život založený přirozeným způsobem. Pokud však dojde k osvojení, je nezbytné klást důraz také na stabilitu ve statusových poměrech všech dotčených osob.¹⁵⁶ Problematikou osvojení dítěte narozeného mimo manželství bez vědomí a proti vůli jeho otce se Soud zabýval v případě Keegan proti Irsku,¹⁵⁷ ve kterém byly analyzovány stěžejní problémy související s daným tématem.¹⁵⁸

Stěžovatel žil se svou přítelkyní ve společné domácnosti. Během těhotenství partnerky však soužití skončilo. Těsně po porodu stěžovatel dítě, dceru S., navštívil, další kontakty poté byly stěžovateli matkou dítěte odepřeny. Následně matka předala dítě adopčnímu orgánu, který jej umístil u uchazečů o osvojení v souladu s přáním matky. O této skutečnosti byl stěžovatel matkou informován. Dle irské právní úpravy není otec dítěte narozeného mimo manželství v okruhu osob, jejichž souhlasu je k osvojení třeba. Stěžovatel proto úspěšně podal návrh, aby byl dítěti ustanoven poručníkem a aby na něho bylo přeneseno právo dítě vychovávat. Toto rozhodnutí potvrdil rovněž odvolací soud. Na základě návrhu matky dítěte a adoptujícího páru Nejvyšší soud rozhodl, že předchozí právní posouzení soudů nebylo správné, neboť nemanželský otec nemá právo na to, aby byl ustanoven poručníkem svého dítěte. Soud musí během rozhodování vycházet z principu blaha dítěte, jež je v dané věci prvořadým. Dle znaleckého posudku blaho dítěte vyžadovalo, aby dítě bylo ponecháno u adoptantů. Následně bylo právním aktem provedeno osvojení. Stěžovatel podal stížnost k Soudu pro porušení článku 8 Úmluvy.

Soud se nejprve zabýval použitelností článku 8 Úmluvy, jež zajišťuje ochranu rodinného života. Dovodil, že pojem „rodiny“ není omezen pouze na vztahy mezi manžely, ale obsahuje v sobě i jiné faktické rodinné svazky, a to i vztahy osob, jež spolu žijí mimo manželství. Dítě, jež pochází z takovýchto vztahů, ipso iure na základě svého narození a od jeho okamžiku, je součástí této nukleární rodiny. Tímto způsobem se zakládá mezi dítětem a oběma jeho rodiči svazek, který je postaven na roveň jinému rodinnému soužití, a to i když v okamžiku jeho narození jeho rodiče již spolu nežijí nebo jejich vztah jinak skončil.

¹⁵⁶ KRÁLÍČKOVÁ: *Lidskoprávní dimenze ...*, s.129

¹⁵⁷ Rozhodnutí ESLP ze dne 26. května 1994, Keegan proti Irsku, č. stížnosti 16969/90

¹⁵⁸ Problematikou osvojení dítěte se Soud zabýval i v rozhodnutí ESLP ze dne 22.června 2004, Pini a Bertani & Manera a Atripaldi proti Rumunsku, č. stížnosti 78028/01 a 78030/01

V tomto případě vztah mezi rodiči dítěte dlouhodobě trval, měli v úmyslu uzavřít manželství a mít dítě. Jejich vztah tedy měl charakteristiky rodinného soužití.

ESLP dále poukázal na to, že základním účelem čl. 8 je chránit jedince před svévolí státních orgánů. K tomu přistupují i pozitivní závazky státu k účinnému respektování rodinného života. Zde není přesně vymezená hranice mezi povinnostmi státu nevměšovat se a mezi jeho povinnostmi jednat. Jde-li o existenci rodinného vztahu k dítěti, musí stát jednat vždy tak, aby se tento svazek mohl dále rozvíjet a je povinen přijmout taková právní ochranná opatření, aby po narození dítěte byla možná jeho integrace do jeho původní rodiny. Skutečnost, že irské právo umožňuje, aby dítě bylo krátce po porodu dáno k dispozici k osvojení bez vědomí a souhlasu jeho nemanželského otce, znamená závažný zásah do stěžovatelova práva na respektování jeho rodinného života. Jednomyslně proto bylo Soudem konstatováno porušení článku 8 Úmluvy a také porušení článku 6 Úmluvy pro nemožnost stěžovatele zúčastnit se adopčního řízení.

4.2.2 Aktuální právní úprava v České republice

Osvojení je takovým právním institutem, který umožňuje, aby mezi osvojitelem a osvojencem vznikl stejný poměr, jaký je mezi přirozenými rodiči a dětmi a mezi osvojencem a příbuznými osvojitele poměr příbuzenský. Osvojitelé mají při výchově dětí rodičovskou zodpovědnost.¹⁵⁹ Osvojení zakládá změnu ve statusu dítěte, která má dopad nejen do celého právního řádu, ale především do lidského života. Proto by k uplatnění tohoto institutu mělo dojít až po důkladném zvážení věch zúčastněných osob.¹⁶⁰

Platí, že k osvojení je možné dát souhlas až po uplynutí šesti (6) týdnů od porodu. K osvojení je třeba souhlasu zákonného zástupce osvojovaného dítěte.¹⁶¹ Zpravidla budou zákonnými zástupci osvojovaného dítěte jeho rodiče. Náleží-li rodičovská zodpovědnost oběma rodičům, vyžaduje se k osvojení dítěte souhlas obou rodičů. Každý z nich dává souhlas pouze sám za sebe, neboť výkon rodičovských práv a povinností je čistě osobním právem a osobní povinností. Odmítne-li jeden z rodičů osvojovaného dítěte poskytnout souhlas k osvojení, není možné jeho souhlas nahradit ani souhlasem druhého manžela v rámci zástupního práva ani rozhodnutím soudu.¹⁶² Dítě nemůže být osvojeno, dokud rozhodnutí o určení otcovství zahájeném na návrh muže, který o sobě tvrdí, že je otcem osvojovaného

¹⁵⁹ § 63 zák. č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

¹⁶⁰ KRÁLÍČKOVÁ: *Lidskoprávní dimenze ...*, s.129

¹⁶¹ § 67 odst. 1 zák.č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

¹⁶² HRUŠÁKOVÁ: *Zákon o rodině ...*, s. 325-330

dítěte, nenabude právní moci.¹⁶³ Pokud by totiž bylo v zahájeném řízení jeho otcovství k dítěti pravomocně zjištěno, stal by se nositelem rodičovské zodpovědnosti a osvojení dítěte by bez jeho souhlasu nebylo možné provést.¹⁶⁴

4.2.3 Dílčí závěr

Do zákona o rodině bylo ustanovení upravující nemožnost osvojit dítě, dokud nebude pravomocně rozhodnuto soudem v řízení o určení otcovství, zakotveno tzv. velkou novelou zákona o rodině z roku 1998.¹⁶⁵ Tato novela v českém právním řádu nově upravila třetí domněnku otcovství,¹⁶⁶ jež s danou problematikou úzce souvisí. V předcházející zákonné úpravě, nedošlo-li k naplnění předchozích domněnek otcovství, byli aktivně legitimováni k určení otcovství soudem pouze nezletilé dítě a jeho matka. Od roku 1998 je oprávněn podat návrh na určení otcovství i muž, který o sobě tvrdí, že je otcem dítěte. Tímto způsobem bylo podstatně posíleno a zaručeno právní postavení pravděpodobného otce.¹⁶⁷

V důvodové zprávě k tzv. velké novele zákona o rodině zákonodárce v oblasti mezinárodního práva odkazuje především na znění Úmluvy o právech dítěte a zároveň připouští i budoucí možné přistoupení České republiky k Úmluvě o osvojení z roku 1967. Přestože tedy není možné jednoznačně potvrdit, že rozhodnutí Soudu iniciovalo změny v úpravě dané problematiky, jedná se o zřejmý vliv štrasburské judikatury na českou úpravu rodinného práva, jež vedla k souladu s ustanoveními zaručujícími základní lidská práva.¹⁶⁸

4.3 **Homosexualita**

4.3.1 Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva

Soud se zabýval problematikou rovných práv osob téhož pohlaví, ať už zúčastněné osoby chtěli svůj vztah institucionalizovat či ne. Dále Soud posuzoval otázku faktických svazků osob bez ohledu na pohlaví ve vztahu k právům a povinnostem, které byly dříve

¹⁶³ § 70a zák. č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

¹⁶⁴ HRUŠÁKOVÁ: *Zákon o rodině...*, s. 355

¹⁶⁵ Zákon č. 91/1998 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

¹⁶⁶ § 54 zák. č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

¹⁶⁷ HRUŠÁKOVÁ: *Zákon o rodině...*, s. 355

¹⁶⁸ Tak KRÁLÍČKOVÁ: *Lidskoprávní dimenze...*, s.114; HRUŠÁKOVÁ: *Zákon o rodině ...*, s. 355

vymezeny pouze pro manžele.¹⁶⁹

Soud poprvé řešil otázku homosexuálních styků již v roce 1981 ve věci Dudgeon proti Spojenému království Velké Británie.¹⁷⁰ Jedná se o spor britského občana, homosexuála, který byl vyslýchán na policejním komisařství pro své sexuální aktivity. V Severním Irsku byly v té době platné zákony z roku 1861, jež trestaly jednání sodomie a závažné neslušnosti spáchané osobami v soukromí nebo na veřejnosti, a to až odnětím svobody na doživotí. V Anglii, Walesu a Skotsku byly konsenzuální homosexuální styky mezi muži staršími dvaceti jedna (21) let povoleny. Pan Dudgeon podal stížnost k Soudu pro neoprávněný zásah do soukromého a rodinného života dle článku 8 Úmluvy. Přestože Soud pokládal určitou trestněprávní úpravu homosexuálního chování za legitimní, zejména pokud jde o osoby zranitelné například z důvodu nízkého věku, v této věci konstatoval, že pouhá existence dané legislativy zasahuje do práva stěžovatele na respektování soukromého života, jež zahrnuje i sexuální život. Jednalo se o první případ ve věci homosexuálních vztahů, ve kterém Soud zakázal jakýkoliv postih homosexuálního chování mužů či žen ze strany členských států Úmluvy. Tento případ se stal precedentem pro budoucí rozhodování Soudu.

Od tohoto prvního rozhodnutí Soud pokračoval v rozšiřování tolerance ke konsenzuálním homosexuálním stykům mezi dospělými.¹⁷¹ Bylo konstатовáno porušení článku 8 v souvislosti s článkem 14 v případech různého věku nezbytného pro souhlas s homosexuálním stykem, práva homosexuálního partnera zemřelého nájemníka na převod nájemní smlouvy, i práva na osvojení dítěte.¹⁷²

4.3.2 Aktuální právní úprava v České republice¹⁷³

V nedávné době došlo v České republice k přijetí zákona o registrovaném partnerství,¹⁷⁴ který osobám stejného pohlaví zajistil poměrně vysoký status práv. Do té doby nebyly tyto vztahy v prvním řádu České republiky nijak upraveny. Výše uvedený zákon umožnil osobám stejného pohlaví založit registrované partnerství zákonem uznanou formou s přesně vymezeným rozsahem práv a povinností. Novelou zákona o registrovaném partnerství byl

¹⁶⁹ KRÁLÍČKOVÁ: *Lidskoprávní dimenze...*, s.14

¹⁷⁰ Rozhodnutí ESLP ze dne 22.října 1981, Dudgeon proti Spojenému království Velké Británie, č.stížnosti 7525/76

¹⁷¹ Viz. rozhodnutí ESLP ze dne 26.října 1988, Norris proti Irsku, č.stížnosti 10581/83 a rozhodnutí ESLP ze dne 22.dubna 1993, Modinos proti Kypru, č.stížnosti 15070/89

¹⁷² Rozhodnutí ESLP ze dne 26.února 2002, Fretté proti Francii, č.stížnosti 39392/98 a rozhodnutí ESLP ze dne 22.ledna 2008, E.B. proti Francii, č.stížnosti 43546/02

¹⁷³ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ Zdeňka. *České rodinné právo*. 3. vydání. Brno: Doplněk, 2006. s. 147 - 160

¹⁷⁴ Zákon č. 115/2006 Sb., zákon o registrovaném partnerství, ve znění pozdějších předpisů

upřesněn vliv institutu registrovaného partnerství do jiných právních sfér zejména z oblasti veřejného práva, například do právní úpravy evidence obyvatel.

Dle názoru Z. Králíčkové je nejslabším místem nového zákona o registrovaném partnerství skutečnost, že řada práv a povinností registrovaných partnerů se v mnohém výslovně přibližuje právům a povinnostem manželů (např. výživné), mnohé ponechává stranou právní úpravy (neexistence majetkového společenství ex lege, nemožnost jeho založení ex contractu) a další reguluje poměrně nevhodnou formou (viz. dikce § 13 zákona č. 115/2006 Sb., upravující výkon rodičovské zodpovědnosti partnera).¹⁷⁵

4.3.3 Dílčí závěr

Zakotvením právní úpravy registrovaného partnerství došlo k souladu s ústavním pořádkem České republiky, zejména článku 1 a 3 odst. 1 Listiny¹⁷⁶ a mezinárodními smlouvami. Tímto aktem bylo rovněž dosaženo požadavku Rady Evropy vysloveného v rezoluci proti diskriminaci homosexuálů z roku 1981 a rezoluci proti sexuální diskriminaci v zaměstnání z roku 1984.¹⁷⁷ S ohledem na dobu, kdy byla vydána rezoluce Rady Evropy proti diskriminaci homosexuálů lze nepřímou příčinou rozhodnutím Soudu na následný požadavek vůči členským státům Rady Evropy vyhnout se jakýmkoli projevům diskriminačního chování vůči homosexuálům.

V současné době lze konstatovat, že česká právní úprava registrovaného partnerství je plně v souladu se štrasburskou judikaturou.

¹⁷⁵ KRÁLÍČKOVÁ: *Lidskoprávní dimenze ...*, s. 37

¹⁷⁶ *Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky*

¹⁷⁷ Viz. rezoluce Rady Evropy č. 756 a doporučení Rady Evropy č. 924 z roku 1981

5 Vztah Ústavního soudu České republiky k judikatuře Evropského soudu pro lidská práva

K obohacování rodinného práva v oblasti lidských práv významně přispívají evropské ústavní soudy, které v odborné literatuře bývají často označovány za hybatele rodinných práv.¹⁷⁸

V České republice má práce se štrasburskou judikaturou zatím mnohé nedostatky. Jedná se zejména o aplikaci rozhodnutí jako obecných interpretačních vodítek při výkladu ustanovení Úmluvy.¹⁷⁹ „Výjimkou je český ústavní soud, který se štrasburskou judikaturou běžně pracuje.“¹⁸⁰ Evropský soud pro lidská práva totiž významným způsobem ovlivňuje přístup Ústavního soudu ČR k interpretaci lidských práv a svobod a tím má i nepřímý vliv na výklad předpisů českého právního řádu a na změny v právních předpisech.¹⁸¹ V oblasti rodinného práva došlo v nedávné době k několika významným rozhodnutím, v nichž Ústavní soud ČR vycházel z právního posouzení lidských práv a svobod Soudem.¹⁸² Nejaktuálnějším rozhodnutím je náleží ÚS, kterým se zrušuje § 57 odst. 1 zákona o rodině.¹⁸³

Ústavní stížností¹⁸⁴ se stěžovatel zejména domáhal, aby byla zrušena část výše uvedeného ustanovení zákona o rodině, jež zní: „Manžel může do šesti měsíců ode dne, kdy se dozví, že se jeho manželce narodilo dítě, popřít u soudu, že je jeho otcem.“¹⁸⁵ Předmětem ústavněprávního posouzení byla v dané věci otázka, zda možnost popření otcovství během šestiměsíční lhůty, která se odvíjí od okamžiku, kdy se manžel dozvěděl o narození dítěte své manželce, ob stojí z hlediska ústavně zaručených základních práv právního otce, tedy osoby, jejíž otcovství k dítěti je právem uznáno z důvodu domněnky otcovství manžela matky.¹⁸⁶ Ze závěrů Ústavního soudu a Evropského soudu pro lidská práva vyplývá, že otázka existence shody mezi biologickým a právním otcovstvím se promítá do práva na ochranu soukromého nebo rodinného života muže, který tvrdí, že není biologickým otcem dítěte. Určení otcovství pouze na základě zákonné domněnky bez možnosti dostatečné procesní obrany může

¹⁷⁸ KRÁLÍČKOVÁ: *Lidskoprávní dimenze ...*, s. 12-13

¹⁷⁹ BOBEK, Michal. Několik poznámek k práci s judikaturou ESLP. *Soudní rozhledy*, 2006, roč. 12, č. 5, s. 167

¹⁸⁰ KRÁLÍČKOVÁ: *Lidskoprávní dimenze ...*, s. 12-13

¹⁸¹ ČERNÝ, Petr, STAVĚLÍK, Petr. Vliv Evropského soudu pro lidská práva na řízení před Ústavním soudem. *Právní rozhledy*, 2006, roč. 14, č. 5, S. 185 - 188

¹⁸² Nález Ústavního soudu ze dne 20. února 2007, sp. zn. II.ÚS 568/06,

¹⁸³ Nález Ústavního soudu ze dne 8. července 2010, sp. zn. Pl.ÚS 15/09

¹⁸⁴ Ústavní stížnost evidovaná pod sp.zn. II. ÚS 405/09

¹⁸⁵ § 57 odst. 1 zák.č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

¹⁸⁶ Nález Ústavního soudu ze dne 8. července 2010, sp. zn. Pl.ÚS 15/09, bod 37

za určitých okolností představovat porušení tohoto Úmluvou a Listinou chráněného práva.¹⁸⁷

Napadené ustanovení omezuje možnost podat žalobu na popření otcovství pouze v zákonem stanovené době. Při takovémto vymezení popěrné lhůty je ale zcela popřena důležitost okamžiku, kdy se muž, jehož otcovství bylo založeno na základě domněnky otcovství manžela matky, dozví skutečnosti, jež zpochybňují jeho otcovství. Přitom je zřejmé, že až od tohoto okamžiku má domnělý otec dítěte skutečnou možnost obrátit se na příslušný orgán veřejné moci s návrhem na popření otcovství ve lhůtě pro podání žaloby na popření otcovství. Právní úprava tak nemůže ignorovat skutečnost, že významný právní zájem muže na popření otcovství může vzniknout až se značným časovým odstupem od narození dítěte, i to, že v této době může převážet zájem domnělého otce na popření otcovství nad zájmem dítěte na trvání takového stavu.¹⁸⁸

Na základě těchto důvodů Ústavní soud ČR konstatoval, že napadené ustanovení je v rozporu s ústavním pořádkem ČR a bude zrušeno.

¹⁸⁷ Tamtéž, bod 36

¹⁸⁸ Ústavní soud ČR vycházel především z rozhodnutí ESLP ze dne 27.října 1994, Kroon a další proti Nizozemí, č. stížnosti 18535/91, rozhodnutí ESLP ze dne 24.února 2006, Shofman proti Rusku, č. stížnosti 74826/01 a rozhodnutí ze dne 10.října 2006, Paulík proti Slovensku, č. stížnosti 10699/05

6 Připravovaná rekodifikace soukromého práva

Již bezmála deset let¹⁸⁹ probíhají v České republice rekodifikační práce na novém kodexu soukromého práva, jehož součástí má být nově i oblast rodinného práva, tedy zákon o rodině. V současné době byl vládní návrh nového občanského zákoníku odeslán do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR.¹⁹⁰

Návrh nového občanského zákoníku přináší do českého právního řádu výrazné změny, jejichž základním účelem je vytvořit obecný základ právní úpravy soukromých záležitostí člověka, jež bude odpovídat běžným evropským standardům.¹⁹¹ Úkolem nové právní úpravy je zejména odstranit četné nedostatky obsažené v platném občanském zákoníku, ať již vznikly v dobách socialismu, v letech po převratu nebo jsou důsledkem špatné interpretace.¹⁹² V hodnocení současné právní úpravy rodinného práva se čeští právní odborníci rozcházejí. Dle názoru vedoucího rekodifikační komise Eliáše, rodinné právo prošlo významnými novelizacemi a „...dnes již je víceméně rovnocenné s většinou zahraničních úprav; vůči některým je i v předstihu.“¹⁹³ Odlišný názor byl publikován v učebnici občanského práva hmotného: „...ukázalo se, že pouhé převzetí současné právní úpravy rodinného práva do nového kodexu není dobře možné, a to i přes několik jejích recentních novelizací. Ty představovaly – ve snaze o zlepšení – ve skutečnosti některé další nekoncepční zásahy vedoucí buď k úpravě, jež není v souladu s mezinárodněprávními instrumenty, či k úpravě, která se odlišuje od toho, co je v civilizovaném právním světě běžné, nebo dokonce k úpravě, která ve svých důsledcích znemožňuje rozumnou aplikaci v praxi. Navíc platné rodinné právo stále postrádá přiměřené reflexe sociálně etických a ekonomických poměrů rodiny (např. jedná-li se o majetkové společenství manželů), stejně jako reflexe globálních společenských změn (např. jde-li o osvojení a proces osvojování).“¹⁹⁴ K odbornému zhodnocení současné právní úpravy rodinného práva se necítím být dostatečně kvalifikována. Vypovídací hodnotu o současném stavu českého rodinného práva má dle mého názoru skutečnost, že oblast rodinného práva prošla v návrhu nového občanského zákoníku nejméně radikálními změnami.

¹⁸⁹ Věcný záměr Ministerstva spravedlnosti č.j. 2623/00-L ze dne 29. ledna 2001

¹⁹⁰ *Reforma justice: Nový občanský zákoník* [online]. 2008 [cit. 14. prosince 2010]. Vládní návrh občanského zákoníku. Dostupné na < http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymce-storage/files/Vladni_navrh_obcanskeho_zakoniku_LRV_090430_final_s%20obsahem.pdf>.

¹⁹¹ ELIÁŠ Karel. Rekodifikace občanského práva v postmoderní době. *Právní rozhledy*, 2008, roč. 16, č.1, s.1

¹⁹² BEZOUŠKA, Petr. Návrh občanského zákoníku a jeho místo mezi evropskými kodexy. *Právní rozhledy*, 2008, roč. 16, č. 19, s. 711

¹⁹³ ELIÁŠ: *Rekodifikace občanského práva* ..., s.1

¹⁹⁴ KNAPPOVÁ, Marta a kol. *Občanské právo hmotné III*. 4. vydání. Praha: ASPI, 2007, s. 21

Ustanovení rodinného práva byla začleněna do druhé části vládního návrhu občanského zákoníku. Tato část tradičně zahrnuje pravidla upravující manželství (jeho vznik, zánik, obsah), příbuzenství (jeho pojem a druhy, vztahy mezi rodiči a dětmi, určování rodičovství a osvojení), poručenství a jiné formy péče o dítě.¹⁹⁵ Znění nově zakotvených ustanovení v oblasti rodinného práva mají co do celkového pojetí i co do úpravy jednotlivých základních institutů vycházet ze standardních úprav států kontinentální Evropy s respektem k tradici středoevropského právního myšlení.¹⁹⁶ Zřejmě s tímto cílem se zákonodárce v důvodové zprávě odvolává na aktuální právní úpravu konkrétních institutů v jiných evropských zemích a ojedinele rovněž na znění mezinárodních smluv v oblasti rodinného práva a výsledky činnosti Komise pro evropské rodinné právo. V otázce souladu s mezinárodními smlouvami však bývají citovány pouze dva dokumenty, a to Úmluva o právech dítěte a Evropská úmluva o osvojení dětí, v jejímž důsledku došlo k úpravě institutu osvojení. Vliv štrasburské judikatury na novou právní úpravu soukromého respektive rodinného práva, lze pouze obtížně dovodit. V důvodových zprávách se judikatura Soudu vyskytuje pouze sporadicky. Nikdy v oblasti rodinného práva. Určitý stupeň inspirace z bohaté materie štrasburské judikatury tak je možné pouze předpokládat.

¹⁹⁵ *Reforma justice: Nový občanský zákoník* [online]. 2008 [cit. 14. prosince 2010]. Vládní návrh občanského zákoníku. Dostupné na <http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymce-storage/files/Vladni_navrh_obcanskeho_zakoniku_LRV_090430_final_s%20obsahem.pdf>.

¹⁹⁶ *Reforma justice: Nový občanský zákoník* [online]. 2008 [cit. 14. prosince 2010]. Důvodová zpráva. Dostupné na <http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymce-storage/files/Duvodova_zprava_OZ_LRV_090430_final.pdf>.

ZÁVĚR

Po zpracování tématu českého rodinného práva z pohledu štrasburské judikatury musím konstatovat, že obsah této práce bohužel ani z části neobsáhl rozsáhlou materii judikatury Evropského soudu pro lidská práva, ve které se Soud zabýval instituty práva rodinného. Snažila jsem se proto zaměřit zejména na zásadní rozhodnutí.

Ve vztahu k České republice se rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva opakovaně týkala převážně tří zásahů do práva jednotlivce na respektování soukromého a rodinného života. Jednalo se o zásah do práva rodičů na kontakt s dítětem, nepřiměřenou délku řízení ve věcech týkajících se nezletilých dětí a odebrání dítěte a jeho umístění do ústavní péče z důvodu nepříznivých bytových podmínek. Přesto, že žalovaná Česká republika byla povinna učinit legislativní změny, které by zabránily dalším porušením článku 8 Úmluvy, jednalo se vždy pouze o dílčí změny, které daný problém neřeší. Domnívám se, že hlavně problematika nepřiměřené délky řízení a možnosti odebrání dítěte a jeho umístění do ústavní péče z důvodu nepříznivých bytových podmínek vyžadují komplexní a dlouhodobé řešení a to zejména s ohledem na závažnost těchto témat a na současnou ekonomickou situaci mnoha rodin.

Z judikatury Evropského soudu pro lidská práva, která není pro Českou republiku přímo závazná, jsem vybrala ta rozhodnutí, jež jsou dle mého názoru průlomová v nahlížení široké veřejnosti na konkrétní institut rodinného práva. Zjistila jsem, že ve zkoumaných tématech je česká právní úprava převážně v souladu s dosavadní rozhodovací praxí štrasburského soudu. Přínos judikatury Evropského soudu pro lidská práva je však sporný. Je pravděpodobné, že zákonodárce vycházel při novelizacích českého rodinného práva právě z rozsáhlé rozhodovací praxe Soudu. Bohužel v důvodových zprávách k jednotlivým zákonům nebývá zpravidla štrasburská judikatura jako pramen uváděna. Za zdroj inspirace bývají zákonodárcem označovány především jiné nástroje mezinárodního práva, jako je například Úmluva o právech dítěte, případně i činnost Evropské komise pro rodinné právo.

Ke v úvodu zmiňované kritice současného stavu právní úpravy českého rodinného práva se nemohu ani zcela přiklonit ani ji zcela odmítnout. Je pravdou, že český zákon o rodině prošel řadou novelizací, jež měly za cíl odstranit zásadní nedostatky. Přesto se domnívám, že je zde stále co zdokonalovat, a to ať už v oblasti určování rodičovství, kde je v současné době zcela zanedbáván vývoj moderní medicíny, tak i nedostatečná úprava institutů náhradní rodinné péče, a to zejména v otázce pěstounství. Snad i tímto směrem bude postupováno v rekodifikačních pracích na novém kodexu soukromého práva v České

republice.

Ačkoliv bylo hlavním smyslem nové úpravy soukromého práva přiblížit se evropským standardům a především rozšířit ochranu lidských práv a základních svobod, nepodařilo se mi v důvodové zprávě ke vládnímu návrhu nového občanského zákoníku dohledat jedinou zmínku o inspiraci štrasburskou judikaturou. Zákonodárce odkazuje především na právní úpravu jednotlivých evropských i neevropských států a sporadicky na znění mezinárodních smluv. Tuto skutečnost považuji za výrazný nedostatek převážné většiny důvodových zpráv, neboť se domnívám, že Evropský soud pro lidská práva pomáhá ke sjednocení právní úpravy ve všech signatářských státech Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a jako takový by neměl být opomíjen.

Ráda bych proto tímto způsobem upozornila na důležitost judikatury Evropského soudu pro lidská práva, jejímž hlavním cílem je zdokonalení ochrany lidských práv v Evropě. Je nezbytné, aby s tímto vědomím přistupoval k rozsáhlé materii štrasburské judikatury nejen Ústavní soud České republiky, ale všechny orgány soudní soustavy.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

1. Právní předpisy, interní předpisy a mezinárodní smlouvy

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky

Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 91/1998 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 295/2008 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, účinném ke dni 1. října 2008

Zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 82/1998 Sb., zákon o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 227/2006 Sb., o výzkumu na lidských embryonálních kmenových buňkách a souvisejících činnostech

Doporučení R(2000)2 Výboru ministrů členskými státy o opětovném přezkumu nebo znovuotevření řízení v některých věcech na vnitrostátní úrovni v návaznosti na rozsudku Evropského soudu pro lidská práva

Nařízení vlády č. 228/2010 Sb., kterým se mění nařízení vlády č. 333/2009 Sb., o podmínkách použití finančních prostředků Státního fondu rozvoje bydlení ke krytí části nákladů spojených s výstavbou sociálních bytů formou dotace právníckým a fyzickým osobám

Sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb., o přijetí Úmluvy o právech dítěte

Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 132/2000 Sb.m.s., o přijetí Evropské úmluvy o osvojení dětí

Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 54/2001 Sb.m.s., o přijetí Evropské úmluvy o výkonu práv dětí

Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 123/1995 Sb., o přístupu České republiky ke Statutu Rady Evropy

Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 34/1998 Sb., o přijetí Úmluvy o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí

Směrnice děkanky č. 2/2010, kterou se stanoví náležitosti kvalifikačních prací na Právnické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci

Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod publikovaná pod č. 209/1992 Sb., ve znění Protokolu č. 11, publikovaném pod č. 243/1998 Sb.

Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 120/1976 Sb. ze dne 10. května 1976 o Mezinárodním paktu o občanských a politických právech a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech

2. Judikatura

Nález Ústavního soudu ze dne 12. května 1999, sp.zn. II ÚS 445/98

Nález Ústavního soudu ze dne 7. prosince 2000, sp. zn. III. ÚS 440/2000

Nález Ústavního soudu ze dne 25. června 2002, sp. zn. Pl. ÚS 36/01

Nález Ústavního soudu ze dne 17. ledna 2006, sp. zn. I. ÚS 238/05

Nález Ústavního soudu ze dne 20. února 2007, sp. zn. II.ÚS 568/06

Nález Ústavního soudu ze dne 8.července 2010, sp.zn. Pl.ÚS 15/09

Rozhodnutí ESLP ze dne 22.října 1981, Dudgeon proti Spojenému království Velké Británie, č. stížnosti 7525/76

Rozhodnutí ESLP ze dne 18.června 2006, Fiala proti České republice, č.stížnosti 26141/03

Rozhodnutí ESLP ze dne 16.října 2007, František Vokurka proti České republice, č. stížnosti 40552/02

Rozhodnutí ESLP ze dne 21.června 2007, Havelka a ostatní proti České republice, č. stížnosti 23499/06

Rozhodnutí ESLP ze dne 25.ledna 2000, Ignaccolo-Zenide proti Rumunsku, č.stížnosti 31679/96

Rozhodnutí ESLP ze dne 7.dubna 2009, Kalacheva proti Rusku, č. stížnosti 3451/05

Rozhodnutí ESLP ze dne 26.května 1994, Keegan proti Irsku, č. stížnosti 16969/90

Rozhodnutí ESLP ze dne 20.července 2006, Koudelka proti České republice, č.stížnosti 1633/05

Rozhodnutí ESLP ze dne 27.října 1994, Kroon a ostatní proti Nizozemí, č. stížnosti 18535/91

Rozhodnutí ESLP ze dne 26.února 2002, Kutzner proti Německu, č. stížnosti 46544/99

Rozhodnutí ESLP ze dne 13.června 1979, Marckx proti Belgii, č. stížnosti 6833/74

Rozhodnutí ESLP ze dne 27.června 2000, Nuutinen proti Finsku, č.stížnosti 32842/96

Rozhodnutí ESLP ze dne 31.října 1995, Papamichapoulos proti Řecku, č. stížnosti 14556/89

Rozhodnutí ze dne 26.dubna 2007, Patera proti České republice, č. stížnosti 25326/03

Rozhodnutí ESLP ze dne 18.června 2006, Pedovič proti České republice, č.stížnosti 27145/03

Rozhodnutí ESLP ze dne 18.července 2006, Reslová proti České republice, č. stížnosti 7550/04

Rozhodnutí ESLP ze dne 18.května 2006, Róžaňski proti Polsku, č. stížnosti 55339/00

Rozhodnutí ESLP ze dne 24.dubna 2003, Sylvester proti Rakousku, č. stížnosti 36812/97 a 40104/98

Rozhodnutí ESLP ze dne 9.listopadu 2006, Tavli proti Turecku, č. stížnosti 11449/02

Rozhodnutí ESLP ze dne 29.listopadu 1991, Vermeire proti Belgii, č. stížnosti 12849/87

Rozhodnutí ESLP ze dne 29.června 2004, Voleský proti České republice, č.stížnosti 63627/00

Rozhodnutí ESLP ze dne 26.října 2006, Wallová a Walla proti České republice, č. stížnosti 23848/04

Rozhodnutí ESLP ze dne 26.března 1985, X. a Y. proti Nizozemí, č. stížnosti 8978/80

Rozhodnutí ESLP ze dne 19.ledna 2007, Zavřel proti České republice, č.stížnosti 14044/05

Rozhodnutí ESLP ze dne 13.července 1983, Zimmermann a Steiner proti Švýcarsku, č.stížnosti 8737/79

Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 26. srpna 2003, sp. zn. 25 Cdo 789/2003

Usnesení Ústavního soudu České republiky ze dne 26. února 2004, sp. zn. II. ÚS 604/02

Usnesení Ústavního soudu České republiky ze dne 8. června 2004, sp. zn. I. ÚS 315/03

3. Literatura

ČAPEK, J. *Evropská Úmluva o ochraně lidských práv: I. Část – Úmluva*. Praha: Linde Praha, a.s., 2010. 887 s.

DAVID, Roman. *Práva dítěte*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1999. 175 s.

DAVID, Vladislav, SLADKÝ, Pavel, ZBOŘIL, František. *Mezinárodní právo veřejné s kazuistikou*. Praha: Leges, 2008. 427 s.

HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině; Zákon o registrovaném partnerství: komentář*. 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009. 558 s.

HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. 3. vydání. Brno: Doplněk, 2006. 400 s.

KELLER, Helen, STONE SWEET, Alec. *A Europe of Rights: The Impact of the ECHR on National Legal Systems*. Oxford: Oxford University Press, 2008. 852 s.

KNAPPOVÁ, Marta a kol. *Občanské právo hmotné III*. 4. vydání. Praha: ASPI, 2007, 344 s.

KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *Lidskoprávní dimenze českého rodinného práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2009, 191 s.

MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné: obecná část*. 3. vydání. Brno: Masarykova univerzita: Doplněk, 2002, 249 s.

POTOČNÝ, Miroslav, ONDŘEJ, Jan. *Mezinárodní právo veřejné: Zvláštní část*. 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2003. 460 s.

PROUZOVÁ, Anna. *Evropský soud pro lidská práva: organizace, pravomoci a řízení*. Praha: Linde Praha, a.s., 2004. 186 s.

RADVANOVÁ, Senta, ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Kurs občanského práva: Instituty rodinného práva*. Praha: C.H.Beck, 1999. 227 s.

SUDRE, Frédéric. *Mezinárodní a evropské právo lidských práv*. Překlad, 2. vydání. Brno: Masarykova univerzita Brno, 1997. 364 s.

TICHÝ, Luboš a kol. *Evropské právo*. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2004. 869 s.

4. Časopisy

BEZOUŠKA, Petr. Návrh občanského zákoníku a jeho místo mezi evropskými kodexy. *Právní rozhledy*, 2008, roč. 16, č. 19, s. 711

BOBEK, Michal. Několik poznámek k práci s judikaturou Evropského soudu pro lidská práva. *Soudní rozhledy*, 2006, roč. 12, č. 5, s. 161 - 168

ČERNÝ, Petr, STAVĚLÍK, Petr. Vliv Evropského soudu pro lidská práva na řízení před Ústavním soudem. *Právní rozhledy*, 2006, roč. 14, č. 5, S. 185 - 188

ELIÁŠ Karel. Rekodifikace občanského práva v postmoderní době. *Právní rozhledy*, 2008, roč. 16, č.1, s.1

HADERKA, Jiří. Rodičovská zodpovědnost a související otázky od účinnosti zákona č. 91/1998 Sb. *Právní praxe*, 1998, roč. 6, č. 8, s. 482 n.

KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. České rodinné právo po vstupu do Evropské unie. *Právní rozhledy*, 2005, roč. 13, č. 21, s. 769

KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Harmonizace a unifikace rodinného práva v Evropě. *Právo a rodina*, 2003, roč. 11, č. 2, s.1-2

KÜHN, Zdeněk. K otázce závaznosti rozhodnutí ESLP pro domácí soudnictví. *Právní rozhledy*, 2005, roč. 13, č.1, s. 2 - 7

NOVÁ, Jana. Úmluva o právech dítěte a problémy její aplikace v ČR. *Právo a rodina*, 2001, roč. 3, č. 9-10, s. 12-17

PELLONPÄÄ, Matti. Kontinuita a změny v judikatuře Evropského soudu lidských práv. *Bulletin advokacie*, 2004, č.7-8, s. 31-36

5. Internetové zdroje

Commission on European Family Law [online]. 5.10.2009 [cit. 17.listopadu 2010]. Previous Conferences. Dostupné na <<http://www.ceflonline.net/>>.

Council of Europe : Execution of Judgements of the European Court of Human Rights [online]. 1998 [cit. 28. listopadu 2010]. Current state of execution. Dostupné na <http://www.coe.int/t/DGHL/MONITORING/EXECUTION/Reports/Default_EN.asp?dv=1&StateCode=CZE&OrderBy=JudgmentOf>.

Council of Europe: Rada Evropy [online]. prosinec 2007 [cit. 5. listopadu 2010]. O Radě Evropy. Dostupné na <http://www.radaevropy.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=16&Itemid=27>.

European Court of Human Rights : Reports [online]. 1. ledna 2009 [cit. 25. listopadu 2010]. Country statistics 1959-2009. Dostupné na <http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/B21D260B-3559-4FB2-A629-881C66DC3B2F/0/CountryStatistics01012009.pdf> >

European Court of Human Rights: Reports [online]. 8. října 2010 [cit. 7. listopadu 2010]. Statistical information. Dostupné na <http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/8699082A-A7B9-47E2-893F-5685A72B78FB/0/Statistics_2010.pdf>.

European Court of Human Rights: Search Portal [online]. HUDOC Database. Dostupné na <<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-en>>.

European Court of Human Rights: The Court [online]. říjen 2010 [cit. 7. listopadu 2010]. The ECHR in 50 questions. Dostupné na <http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/5C53ADA4-80F8-42CB-B8BDCBBB781F42C8/0/FAQ_COUL_ENG_A5_OCT2010.pdf>.

HccH: About HccH [online]. 2010. [cit. 17. listopadu 2010]. An Overview. Dostupné na <http://www.hcch.net/index_en.php?act=text.display&tid=26>.

HRAZDIRA, Jan, KOLEČEK, Jan. *Nepřiměřená délka soudního řízení a možnosti obrany dle českého práva*. [online]. eLAW.cz, 22.1.2010 [cit. 28. listopadu 2010]. Dostupné na <<http://www.elaw.cz/cs/ostatni/165-nepriemerena-delka-rizeni-ceske-pravo.html>>.

Ministerstvo pro místní rozvoj ČR : Tiskové zprávy [online]. 12. července 2010 [cit. 3. prosince 2010]. Dostupné na <<http://www.mmr.cz/Pro-media/Tiskove-zpravy/2010/Socialni-bydleni-bude-dostupnejsi-pro-vice-lidi>>.

Novela občanského zákoníku včetně rodinného práva [online]. Liga lidských práv [cit. 8. prosince 2010]. Dostupné na <http://www.llp.cz/_files/file/Novela%20ob%C4%8Dansk%C3%A9ho%20z%C3%A1kon%C3%ADku%20v%C4%8Detn%C4%9B%20rodinn%C3%A9ho%20pr%C3%A1va.pdf>.

Příliš mnoho dětí do ústavní péče: reportáž [online]. Česká televize, 3. června 2010 [cit. 8. prosince 2010]. Dostupné na <<http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/210411000100603-udalosti/obsah/116593-kocab-nejmin-polovina-deti-je-z-rodin-odebrana-protipravne/>>.

Reforma justice: Nový občanský zákoník [online]. 2008 [cit. 14. prosince 2010]. Důvodová zpráva. Dostupné na <http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymce-storage/files/Duvodova_zprava_OZ_LRV_090430_final.pdf>.

Reforma justice: Nový občanský zákoník [online]. 2008 [cit. 8. prosince 2010]. Vládní návrh občanského zákoníku. Dostupné na <http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymce-storage/files/Vladni_navrh_obcanskehozakoniku_LRV_090430_final_s%20obsahem.pdf>.

UNIDROIT: About UNIDROIT [online]. 2009 [cit. 17. listopadu 2010]. An Overview. Dostupné na <<http://www.unidroit.org/dynasite.cfm?dsmid=103284>>.

Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí: Odkazy [online]. 2009 [cit. 17. listopadu 2010]. Úvod. Dostupné na <<http://www.umpod.cz/odkazy>>.

Veřejný ochránce práv. V České republice chybí sociální bydlení i zákon, který by ho upravoval [online]. epravo.cz, 3. července 2009 [cit. 3. prosince 2010]. Dostupné na <<http://www.epravo.cz/top/clanky/v-ceske-republice-chybi-socialni-bydleni-i-zakon-ktery-by-ho-upravoval-57108.html>>.

ŽALUD, Václav. *Protokol č. 14 k Evropské úmluvě o lidských právech* [online]. Via Legis, 2.6.2010 [cit. 18. ledna 2011]. Dostupné na <<http://vialegis.blogspot.com/2010/06/protokol-c-14-evropske-umluvy-o.html>>.

SHRNUTÍ / SUMMARY

Diplomová práce se zabývá tématem štrasburské judikatury ve vztahu k právní úpravě českého rodinného práva. Jedná se o velmi aktuální téma, zejména s ohledem na probíhající práce na novém kodexu soukromého práva. Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva významně ovlivňují i přístup Ústavního soudu k lidským právům a základním svobodám. V České republice rok od roku roste počet stížností směřovaných k Evropskému soudu pro lidská práva do Štrasburku, a to i pro porušení práva na respektování soukromého a rodinného života. Cílem práce bylo zhodnotit stav současné úpravy institutů rodinného práva z pohledu rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva. Byla rozebrána zásadní rozhodnutí nejen v přímém vztahu k České republice, ale také rozhodnutí pro náš právní řád nezávazná, jež slouží pouze jako inspirace pro budoucí právní úpravu. V textu bylo též upozorněno na další instrumenty mezinárodního práva, které mají nemalý vliv na současný vývoj české právní úpravy rodinného práva. Výsledkem této práce je snaha upozornit na důležitost rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva, jež vedou ke zdokonalení ochrany lidských práv v Evropě.

This thesis deals with the relationship between Strasbourg jurisprudence and Czech family law. It is a very relevant topic with the respect to running recodification work on the new Civil Code. Judgements of the European Court of Human Rights have the significantly impact on the attitude of the Czech Constitutional Court to the human rights and fundamental freedoms. In the Czech Republic the number of applications to the European Court of Human Rights in Strasbourg is growing up year by year even because of the violation of the right to respect for private and family life. The goal of this thesis was the evaluation of the institute of the Czech family law from the Strasbourg jurisprudence view. The fundamental judgements, not only in the relationship towards the Czech Republic but also noncommittal judgments which serve as an inspiration for the future legislation, were analysed here. In the thesis other international instruments which influence contemporary legal progress were remarked. The result of this work is the effort to draw the attention to the importance of the judgements of the European Court of Human Rights which leads to the improvement of the protection of the human rights in Europe.

SEZNAM KLÍČOVÝCH SLOV / KEYWORD LIST

Evropský soud pro lidská práva, Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, štrasburská judikatura, právo na ochranu rodinného a soukromého života, závaznost rozsudků, harmonizace a unifikace rodinného práva, zákon o rodině, Listina základních práv a svobod, Komise pro evropské rodinné právo, právo rodiče na kontakt s dítětem, nepřiměřená délka řízení, určení otcovství, osvojení, umístění dítěte do ústavní péče, ústavní soud, rekodifikace soukromého práva

European Court of Human Rights, The European Convention on Human Rights, Strasbourg jurisprudence, Right to respect for private and family life, effectuality of judgements, harmonization and unification of family law, Family Act, Fundamentals Rights and Freedoms Act, Commission on European Family Law, the right of parents to contact with the child, excessive length of the proceedings, paternity, adoption, to place the child in the institutional care, The Constitutional Court, recodification of private law

PŘÍLOHY

Tabulka 1 – Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva seřazená dle států a porušených článků Evropské úmluvy o ochraně lidských práva a základních svobod (rok 1959 – 2009)

	1959-2009																										
	Total	Total	Total	Total	2	3	3	3	4	5	6	6	7	8	9	9	10	10	11	12	13	14	P1-1	P1-2	P1-3	P7-4	
Judgments finding violation																											
Judgments finding at least one violation																											
Friendly settlements / Striking out judgments																											
Other judgments**																											
Total number of judgments	20	18	1	1	1	1	1	1	1	18	2	1	2	1	1	18	2	1	1	1	6	1	9	1	1	1	
Albania																											
Andorra	4	2		1	1																						
Armenia	20	19	1				4			12			6		1								2		1	7	
Austria	268	199	33	23	13		4			10	77	72	14	1	32	1					8	17	3			4	
Azerbaijan	26	22		2	2		1	1	2	9	2				1	5					3		5		1	1	
Belgium	158	109	19	16	14		4	1		14	42	55		9	3					6	9	1				1	
Bosnia Herzegovina	13	13					1		2	7				1						1	1	7				1	
Bulgaria	294	274	9	4	7		33	13	205	41	110	22	4	5	8					72	4	35	1			7	
Croatia	170	133	8	26	3	1		5	2	45	72	8								23	1	11				1	
Cyprus	57	47	4	3	3		2		1	8	34	1	5	1						8	2	4				1	
Czech Republic	147	133	4	8	2				17	40	76	12		1	1					12	2	7					
Denmark	34	13	9	11	1				1	1	8	1		1	1					2		1					
Estonia	21	18	2	1			2		7	4	4	4								3							
Finland	134	103	20	9	2		1		1	35	48	16			7					10		2				1	
France	773	576	103	62	32	3	2	1	1	41	230	278	3	25	19	2				26	8	23				4	
Georgia	35	28	6	1			10	5	11	9	5	2	1	1						4	1	3				1	
Germany	157	99	41	9	8		1		15	14	54	1	14	3	1					5	11	1					
Greece	557	488	14	20	35	4	3	13	3	20	108	320	5	8	5					83	6	61				2	
Hungary	190	179	4	6	1		1	2	6	5	156	1	1	5	2					3	1					2	
Iceland	11	8		3					1	4				1	1												
Ireland	23	13	5	1	4				2	5	5	4		1						3	1						
Italy	2023	1556	48	351	68	1	3	1	27	229	1095	2	128	4	3					76	2	291	1	15		21	
Latvia	41	34	4	3			5		22	8	6	1	15	3	2	1				2	1				3	5	
Liechtenstein	4	4						1	1	1				1						1							
Lithuania	57	45	6	6		1	1	3	16	10	16		12									3					
Luxembourg	29	24	2	3			1		8	13	3		3		2	1				3	1	1					
Malta	27	22	2	2	3				7	5	5	1	1		1							2				5	

1959-2009	Total number of judgments		Judgments finding violation		Judgments finding no violation		Friendly settlements / Striking out judgments		Other judgments**		Total		Total		Total		Total		Total		Total		Total			
	Total	Sub Total	Total	Sub Total	Total	Sub Total	Total	Sub Total	Total	Sub Total	Total	Sub Total	Total	Sub Total	Total	Sub Total	Total	Sub Total	Total	Sub Total	Total	Sub Total	Total	Sub Total		
Moldova	168	158	1	2	7																					
Monaco	1	1																								
Montenegro	1	1																								
Netherlands	124	71	27	15	11																					
Norway	27	20	7																							
Poland	767	674	46	40	7																					
Portugal	187	123	5	56	3																					
Romania	648	594	18	23	23																					
Russia	862	815	28	13	6																					
San Marino	11	8		2	1																					
Serbia	40	37	2		1																					
Slovakia	208	178	5	21	4																					
Slovenia	227	217	7	3																						
Spain	78	50	24	2	2																					
Sweden	89	43	20	23	3																					
Switzerland	91	63	21	5	2																					
The former Yugoslav Republic of Macedonia*	63	58	3	2																						
Turkey	2295	2017	46	204	28																					
Ukraine	608	602	3	2	1																					
United Kingdom	422	257	79	65	21																					
Sub Total	10156	687	1047	320	12198*																					
Total																										

* Ten judgments concern two countries: France & Spain, Turkey & Denmark, Moldova & Russia, Georgia & Russia, Romania & Hungary, Romania & United Kingdom, Romania & France, Hungary & Italy, Albania & Italy and Montenegro & Serbia

** Other judgments: just satisfaction, revision judgments, preliminary objections and lack of jurisdiction